

Risico of opportuniteit?

Een experimenteel onderzoek naar de invloed van framing op opinies ten aanzien van Europese financiële integratie

Promotor: Prof. Dr. J. Beyers
Medebeoordelaar: Dr. J. Lefevere

Masterproef voorgelegd met het oog op het behalen van de graad van Master na Master Internationale Betrekkingen en Diplomatie

Kathleen Beckers

Juni 2013

Inhoudstafel

Lijst van tabellen	5
Lijst van figuren	5
Voorwoord	6
1. Inleiding	7
1.1. Relevantie	9
2. Theoretisch kader	11
2.1. Europese integratie	11
2.2. Kennis met betrekking tot de EU	14
2.3. Publieke opinie en attitudes	15
2.4. Framing	16
2.4.1. Waardenframes	17
2.4.2. Effecten van frames	19
2.4.3. Invloed framing van politiek nieuws op attitudes	19
2.5. Modererende variabelen	22
2.5.1. Politieke kennis	22
2.5.2. Angst voor globalisering	23
2.5.3. Politieke interesse	24
2.6. Onderzoeksvragen en hypothesen	25
3. Methodensectie	28
3.1. Experimenteel design	28
3.2. Stimulusnieuwsberichten	28
3.3. Procedure	31
3.4. Keuze methode	32
3.5. Deelnemers	33
3.6. Bespreking variabelen	35
3.6.1. Afhankelijke variabele: opinie ten aanzien van Europese financiële integratie	35
3.6.2. Politieke kennis	36
3.6.3. Politieke interesse en angst voor globalisering	37
3.6.4. Socio-demografische variabelen en opmerkingen	38
3.7. Factoranalyse	39
3.8. Analysemethoden	40
4. Resultaten	42
4.1. Politieke kennis	42
4.2. Opleidingsdomein	43
4.3. Angst voor globalisering	44
4.4. Politieke interesse	44

4.5. Hoofdeffecten	45
4.5.1. Invloed van framing op opinie ten aanzien van Europese financiële integratie	45
4.5.2. Invloed politieke kennis op opinie t.a.v. financiële integratie Europese Unie	46
4.5.3. Invloed angst voor globalisering op opinie financiële integratie	47
4.5.4. Invloed politieke interesse op opinie Europese financiële integratie	48
4.6. interactie-effecten	49
4.6.1. Interactie-effect politieke interesse & politieke kennis	49
4.6.2. Interactie-effect conditie & politieke interesse	51
4.6.3. Interactie-effect conditie & politieke kennis	51
4.6.4. Interactie-effect conditie & angst voor globalisering	52
5. Discussie	53
5.1. Onderzoeksvragen en hypothesen	53
5.2. Beperkingen onderzoek	58
5.3. Aanbevelingen voor de toekomst	59
6. Conclusie	61
7. Referentielijst	64
8. Bijlagen	70
8.1 Nieuwsberichten	70
8.1.1. Negatief frame	70
8.1.2. Neutraal frame	71
8.1.3. Positief frame	72
8.2. Vragenlijst	73

Lijst van tabellen

Tabel 1:	factorladingen van de items die de factor 'opinie ten aanzien van financiële Europese integratie' vormen	40
Tabel 2:	politieke kennis op basis van de meerkeuzevragen	42
Tabel 3:	gemiddelde opinies ten aanzien van Europese financiële integratie	49

Lijst van figuren

Figuur 1:	"de Europese economische integratie heeft onze eigen economie verzwakt"	13
Figuur 2:	Foto's gebruikt in het neutrale, positieve en negatieve nieuwsbericht	29
Figuur 3:	Stimulusnieuwsberichten uit de negatieve, positieve en negatieve conditie	30
Figuur 4:	gemiddelde opinies van de respondenten uit de verschillende condities	46
Figuur 5:	interactie-effect politieke kennis en politieke interesse op de opinievariabele	50

Voorwoord

“Een tweede masterproef schrijven?!” was de reactie van de meeste mensen toen ik vertelde de master na master Internationale betrekkingen en diplomatie te gaan volgen in Antwerpen. Ik heb het schrijven van deze masterproef echter als zeer aangenaam ervaren en hiervoor ben ik dank verschuldigd aan een aantal mensen.

In de eerste plaats gaat een woord van dank uit naar mijn promotor, Professor Beyers, om mij de mogelijkheid te bieden deze meesterproef te kunnen schrijven. Niet enkel heeft hij een doorslaggevende rol gespeeld in de keuze van het onderwerp van mijn thesis, hij wist mij ook elke keer enthousiast te maken met nieuwe suggesties. Hij liet mij mijn eigen ding doen met deze meesterproef, maar bleef hem tegelijkertijd met een kritische blik opvolgen.

Vervolgens zou ik mijn ouders willen bedanken. Zij hebben mij altijd gesteund en interesse getoond in mijn studies. Verder zou ik mijn vriend, vrienden, familie en kotgenoten willen bedanken, omdat zij er altijd weer voor mij waren ter ontspanning, troost en nog zoveel andere dingen.

Speciale dank aan Bob, Kelly, Lize, Désirée, Gilles, Steffi, Kristel, Jeroen, Esther, Truus, Robin, Ken & Rutger, die hun eigen facebook volspanden voor mijn onderzoek en zorgden dat ik respondenten uit heel Vlaanderen kon bereiken. Zonder jullie was ik nooit zo vlot aan mijn respondenten geraakt.

Tot slot zou ik Bob, Lize en mijn mama willen bedanken om stukken van mijn thesis te lezen en van de nodige kritische commentaar te voorzien.

1. Inleiding

Krantenkoppen als: *“Europa is springlevend: het ongelijk van de Eurosceptici”* (De Standaard, 01.12.2012), *“Eurosceptici uiten ontgoocheling over Nobelprijs voor EU”* (Gazet van Antwerpen, 12.10.12) en *“Euro-elections: Europeans threaten a mass boycott”* (The Economist, 14.04.2009) tonen aan dat de publieke opinie ten aanzien van de Europese Unie (EU) een belangrijk onderdeel vormt van politieke, academische en populaire debatten met betrekking tot de huidige stand van zaken en de toekomst van de Europese integratie. In die context is ook het modewoord ‘euroscepticisme’ populair geworden, zowel in de media, in de wetenschappelijke literatuur als in de beleidskringen.

Een van de cruciale vragen hierbij is hoe die opinie precies wordt gevormd in de hoofden van individuen. Wat drijft Europese burgers om voor of tegen de EU te zijn? De laatste jaren is een negatieve trend op te merken in de attitude van Europese inwoners ten aanzien van de Europese integratie (Eurobarometer 77, 2012). Verder blijkt dat individuen zich op de informatie uit massamedia baseren wanneer ze hun opinie vormen over politieke onderwerpen (Vliegthart et al., 2008). Deze afhankelijkheid van media voor informatie en attitudevorming is vooral van toepassing op abstracte onderwerpen waarmee men geen directe ervaring heeft (Page & Shapiro, 1992). Een vraag die hieruit rijst is of en hoe de eigenschappen van die berichtgeving mee kunnen spelen in de vorming van opinies ten aanzien van de EU. De centrale vraag in dit onderzoek is dus: ‘hoe worden opinies van burgers ten aanzien van Europa gevormd?’.

Deze onderzoekspaper bestaat uit vier delen. In het eerste deel wordt de probleemstelling en de relevantie van het huidige onderzoek geschetst. Er wordt geopteerd een online-experiment uit te voeren, bestaande uit drie condities. Hierbij wordt aan de respondenten een

nieuwsbericht met betrekking tot de Europese financiële integratie gepresenteerd. In het huidige experiment wordt gebruik gemaakt van waardenframes waarbij het bericht positief, negatief of neutraal weergegeven wordt. Vervolgens wordt nagegaan wat de invloed van deze frames op de attitude van de respondenten met betrekking tot een bepaald EU-domein is. Ook de invloed van een aantal modererende variabelen, zoals politieke kennis, politieke interesse en angst voor globalisering wordt onderzocht. Op deze manier wordt getracht een zo accuraat mogelijk onderzoeksdesign te bekomen.

Het theoretisch kader biedt de nodige achtergrond voor dit onderzoek. Allereerst wordt het thema van Europese integratie en het specifieke onderwerp 'Europese financiële integratie' besproken. Vervolgens worden de concepten 'publieke opinie' en 'framing' theoretisch uitgewerkt. Ook wordt een overzicht gegeven van voorgaand gelijkaardig framingonderzoek. In de methodensectie wordt dieper ingegaan op de selectie en het ontwerp van de nieuwsberichten, op de samenstelling van de steekproef en op de operationalisering van de gebruikte concepten. Verder worden de procedure van het experiment en de analysemethoden dieper uitgewerkt. In het derde hoofdstuk, de resultatensectie, worden eerst een aantal algemene bevindingen met betrekking tot politieke interesse, angst voor globalisering en politieke kennis besproken. Vervolgens wordt de invloed van deze variabelen en deze van de conditie op de opinie ten aanzien van Europese financiële integratie onderzocht. Er wordt afgesloten met een aantal interactie-effecten. Tot slot wordt een discussie geformuleerd waarin de hypothesen en onderzoeksvragen uitgebreid besproken worden. Om af te sluiten volgen de beperkingen van dit onderzoek en verdere aanbevelingen voor de toekomst.

1.1. Relevantie

Politiek op Europees en internationaal niveau blijft voor de inwoners van landen vaak een erg abstract gegeven (Eurobarometer 77, 2012). De Europese Unie heeft echter een steeds grotere invloed op het dagelijkse leven van de inwoners van de EU en het is dus belangrijk hoe burgers geïnformeerd worden over beslissingen die op Europees niveau genomen worden. Opdat beleidsmakers op Europees niveau beslissingen kunnen nemen, kan het van belang zijn dat ze hun bevolking achter hen hebben staan en dat deze de beslissingen steunen. Een inzicht in hoe de publieke opinie op het laagste niveau gevormd wordt is hierbij belangrijk, omdat een kennis van de behoeften en opinies van de burgers de basis zou moeten zijn bij besluitvormingsprocessen. Een duidelijk voorbeeld van het belang van de opinie van burgers op beslissingen op Europees niveau zijn referenda. Zo was er in 2005 in verscheidene Europese landen een referendum waarbij de bevolking besliste over het al dan niet aannemen van een Europese grondwet. Dit verdrag werd niet geratificeerd, omdat de bevolking in Frankrijk en Nederland tegen stemde in het referendum. Dit zorgde ervoor dat het gehele ratificatieproces afgebroken werd.

Er bestaan verscheidene onderzoeken waarin wordt onderzocht wat de effecten van framing op de attitudes van individuen zijn (Schuck & De Vreese, 2006; Vliegthart et al., 2008; Vreese & Kandyla, 2009; Lecheler & De Vreese, 2010). Deze onderzoeken toonden aan dat de framing van berichten de opinie van respondenten met betrekking tot politieke onderwerpen kan beïnvloeden. In dit onderzoek is een centrale rol vastgelegd voor de invloed van politieke kennis als modererende variabele bij deze opinievorming. Laten mensen met veel politieke kennis zich minder beïnvloeden door informatie uit massamedia dan mensen met een lagere politieke kennis?

Daarenboven wordt de invloed van een aantal andere modererende variabelen nagegaan. In het huidige onderzoek betreft het de variabelen: 'politieke interesse' en 'angst voor globalisering'. Verder wordt de invloed van een aantal sociodemografische variabelen nagegaan, met bijzondere aandacht voor het studiedomein van de studenten. Hierbij is de centrale vraag of studenten die een aan politiek of mediagerelateerde richting volgen zich minder laten beïnvloeden door de framing.

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in hoe de publieke opinie met betrekking tot de Europese Unie gevormd wordt. Hierbij wordt nagegaan of de framing van een bericht met betrekking tot de Europese Unie een invloed heeft op de achteraf gemeten attitudes ten aanzien van de EU. De focus van dit onderzoek ligt op de Europese financiële integratie. Op deze manier tracht dit onderzoek een bijdrage te leveren aan het onderzoeksdomein en een inzicht te creëren in de opinievorming van individuen met betrekking tot de Europese Unie.

2. Theoretisch kader

2.1. Europese integratie

Individuele steun voor Europese integratie is flexibel en verandert doorheen de tijd (Gabel, 1998). Gezien deze flexibiliteit is het belangrijk om de nieuwsmedia niet te negeren als een mogelijke beïnvloeder van de publieke steun voor de Europese integratie. Individuen gaan zich ook steeds meer baseren op de nieuwsmedia om informatie met betrekking tot de EU te verkrijgen en om hun opinies te vormen (Eurobarometer 59, 2003).

Het draagvlak van een verdere Europese integratie hangt af van de steun van de burgers en de laatste jaren is een negatieve trend waarneembaar in de attitude ten aanzien van de Europese integratie (Eurobarometer 77, 2012). Er is eveneens een evolutie merkbaar waarbij steeds meer burgers aangeven een negatief beeld te hebben van de EU. Een goed voorbeeld hiervan is het referendum van 2005, waarbij besloten moest worden over een Europese grondwet. Er was een sterke manifestatie van Euroscepticisme, waarbij stichtende staten, zoals Frankrijk en Nederland, tegen stemden. Volgens sommige auteurs zorgde de dominante focus op negativiteit in de nieuwsmedia voor een toename in cynisme onder het publiek en had het een demobiliserend effect (Cappella & Jamieson, 1997).

In de laatste Eurobarometer werd aan de respondenten gevraagd wat de Europese integratie voor hen persoonlijk betekende. Voor de respondenten tussen 15 en 24 jaar oud gaf de meerderheid aan dat dit de vrijheid van beweging binnen de Europese Unie (EU) was (49%). Oudere respondenten gingen vaker negatief staan tegenover de EU als jongeren; een vijfde van de 15-24-jarigen vindt de EU geldverspilling, 13 procent vindt de EU vooral een bureaucratie. Vooral studenten en respondenten die tot na hun twintigste gestudeerd hadden, vertoonden positievere associaties. Respondenten met een hogere politieke kennis

hadden over het algemeen meer associaties met de Europese Unie, zowel positieve als negatieve. Gemiddeld denkt iets meer dan de helft van de bevolking dat Europa de verkeerde weg opgaat; studenten scoren hierop iets lager met 45 procent. Studenten vertonen ook een hogere mate van vertrouwen in de EU dan lager opgeleiden en respondenten van andere leeftijdsgroepen (Eurobarometer 77, 2012).

Het specifieke Europese thema dat voor deze onderzoekspaper gekozen werd, is de Europese financiële integratie. Gabel en Palmer (1995) benadrukten de impact van verwachte persoonlijke voordelen op steun voor Europese integratie. De economische gevolgen van een bepaald beleid worden verwacht van hoge relevantie te zijn voor individuen. Er wordt in de huidige onderzoekspaper dan ook geopteerd om in de nieuwsberichten te focussen op de gevolgen voor het eigen land, aangezien uit het onderzoek van De Vreese & Kandyla (2009) bleek dat de effecten van frames hierbij sterker zijn dan wanneer de focus ligt op gevolgen voor de EU.

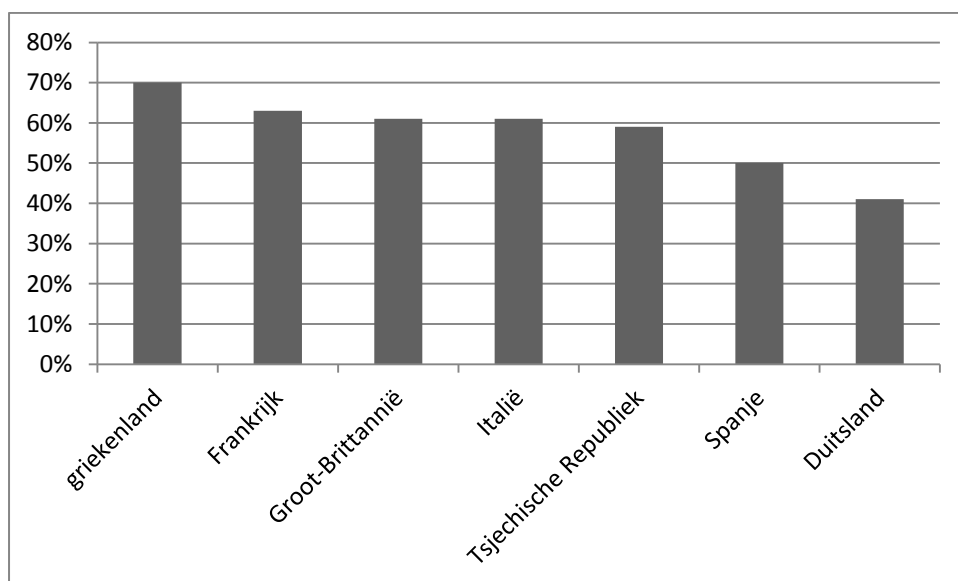
Uit het rapport '*Financial integration in Europe*' van de Europese Centrale Bank (ECB) van april 2012 werd geconcludeerd dat financiële integratie in Europa een soepele en evenwichtige transmissie van het monetaire beleid in het gehele Eurogebied bevordert. Bovendien zou het zorgen voor financiële stabiliteit doorheen heel Europa. Er heerst echter een wereldwijde financiële crisis sinds 2007 en deze zorgt ervoor dat er steeds meer twijfels bestaan onder de bevolking met betrekking tot deze financiële integratie. Uit het rapport van de ECB (2012) bleek eveneens dat de integratie van pan-Europese financiële diensten sinds 2007 een duidelijke terugval kende.

In de tweede helft van 2011 rezen, mede door de crisis, nieuwe spanningen in de eurozone omwille van een groeiende risicoaversie en marktvolatiliteit. Het onderzoek van Dabrowski (2010) concludeerde dat de beperkte fiscale capaciteit van de EU de grootste beperking was op een gecoördineerde reactie op de wereldwijde financiële crisis. Het

feit dat onevenwichtigheden hebben geleid tot marktvervorming en verkeerde bestedingen, in plaats van productieve investeringen en groei, suggereert dat het integratieproces nog steeds zwak en onvolledig is (Hallett & Martinez Oliva, 2012).

Volgens een onderzoek van het Pew Research Center (Kohut, 2012) heeft de economische crisis van 2007 geleid tot een ernstige vertrouwenscrisis bij het publiek, in de toekomst en in de voordelen van Europese economische integratie. Voor hun onderzoek bevroegen ze inwoners van acht EU-lidstaten. Gemiddeld vond slechts een derde van de bevroegden dat Europese economische integratie de economie van hun land versterkt had. De meerderheid van de inwoners in de meeste lidstaten geloofden dus dat de Europese economische integratie hun eigen economie verzwakt heeft. Deze opinie leeft in Griekenland (70%), Frankrijk (63%), Groot-Brittannië (61%), Italië (61%), Tsjechische Republiek (59%) en Spanje (50%). Enkel in Duitsland was een omgekeerde evolutie waarneembaar, waarbij bijna 60 procent van de respondenten vond dat de economische integratie positieve gevolgen voor hun land had.

Figuur 1: "de Europese economische integratie heeft onze eigen economie verzwakt"

Er bestaat in de EU dus veel bezorgdheid en onduidelijkheid over de financiële Europese integratie en de gevolgen daarvan. De gevolgen van een verdere financiële integratie raken de inwoners van de EU rechtstreeks op bijvoorbeeld het gebied van werkgelegenheid, en daardoor is het thema van financiële integratie mogelijk van hoge persoonlijke relevantie. Uit de laatste Eurobarometerrapporten (Eurobarometer 77, 2012) blijkt dat 35 procent van de respondenten aangeeft dat de huidige economische situatie in Europa hen niet in staat stelt toekomstplannen te maken.

2.2. Kennis met betrekking tot de EU

Het informeren van inwoners is een van de belangrijkste factoren voor een goed begrip van de werking en het beleid van de EU (Eurobarometer 63, 2005). Met de laatste uitbreiding van de EU in 2007 en nieuwe kandidaat-lidstaten die zich aanreiken, wordt een goede verspreiding van informatie nog belangrijker.

Uit de Eurobarometer data van 2003 bleek dat er een stijging was in de mate van vertrouwen die de Europese inwoners hadden in de media om zich te informeren over kwesties met betrekking tot de EU (Eurobarometer 59, 2003). Radio, televisie en kranten zijn de belangrijkste informatiebronnen voor de Europese inwoners (Eurobarometer 63, 2005). Uit dit rapport bleek echter wel dat het vooral de oudere, hoger opgeleide leden van de bevolking zijn die de nieuwsmedia volgen. Aangezien de media zo'n belangrijke rol spelen bij de informatiedoorgave aan de burgers, kunnen bepaalde eigenschappen van berichten een rol spelen bij het creëren van publieke voorkeuren en attitudes.

In de Eurobarometer wordt eveneens gevraagd hoe groot de respondenten hun kennis over de EU beschouwen. Hierbij wordt een tienpuntschaal gebruikt gaande van één (weet helemaal niets) tot tien (weet heel erg veel). Bijna twintig procent van de inwoners van de

EU geeft aan niets of bijna niets te weten over de EU. De grote meerderheid (51%) geeft zichzelf een score tussen drie en vijf, waarmee ze aangeven dat ze wel enige beperkte kennis hebben. Een vijfde van de respondenten gaf aan een vrij goede kennis van de EU te hebben (score van zes tot acht). Er is echter slechts twee procent van de bevolking die van zichzelf vindt dat ze erg veel weet van de Europese Unie en haar bezigheden (Eurobarometer 63, 2005). Het betreft hier een zelfrapporteringsschaal, waarbij men de reële kennis van de respondenten niet kon nagaan.

Kennis met betrekking tot de EU wordt vaak gelieerd aan het begrip 'transparantie'. Transparantie wordt door Hoskyns & Newman gedefinieerd als '*de publieke kennis over en toegang tot procedures en processen van de EU*' (2000, p. 179). Vaak wordt in de EU geklaagd over een gebrek aan deze transparantie. Zo zou een democratisch deficiet bestaan waarbij er een gebrek aan populaire controle is over de belangrijkste besluitvormingsinstellingen. De Raad van Ministers is bijvoorbeeld weinig transparant en het publiek is nauwelijks op de hoogte van haar beslissingen. Toch is deze Raad een van de belangrijkste in het EU-besluitvormingsproces (Niedermeyer & Sinnott, 1995; Karp et al., 2003).

2.3. *Publieke opinie en attitudes*

Een van de belangrijkste definities van 'publieke opinie' werd aangereikt door Walter Lippmann (1997). Hij definieerde publieke opinie als '*pseudo-omgevingen waarbij mensen een beeld in hun hoofd hebben over wat ze denken dat waar is en hoe ze kijken naar bepaalde kwesties*' (p.19). Een andere belangrijke definitie komt van Key (1961), die publieke opinie zag als '*de opinies van private individuen die de overheid belangrijk genoeg vindt om gehoor aan te geven*'.

Burgers baseren zich onder andere op de informatie uit massamedia wanneer ze hun opinie vormen over politieke kwesties

(Vliegthart et al., 2008). Deze afhankelijkheid van media voor informatie en attitudevorming is vooral van toepassing op abstracte onderwerpen waarmee men geen directe ervaring heeft (Page & Shapiro, 1992). Europese integratie is een dergelijk onderwerp. Het blijft abstract, hoewel het een steeds grotere invloed heeft op het dagelijkse leven van de burgers van de EU. Zoals eerder vermeld kan op basis van deze belangrijke functie van de media als informatieverlener worden verondersteld dat de eigenschappen en inhoud van die media een rol kunnen spelen in de attitudevorming.

Publieke steun en positieve attitudes ten aanzien van de EU worden steeds belangrijker naar de toekomst toe met het oog op de Europese integratie (Vliegthart et al., 2008). Met een toename in het aantal referenda over EU-zaken en een uitbreiding van het Europees Parlement zal de Europese integratie in steeds grotere mate afhankelijk zijn van de publieke opinie. Wanneer echter gekeken wordt naar de Eurobarometerdata (Eurobarometer 77, 2012), valt onmiddellijk op dat er een daling is in het vertrouwen dat men heeft in de EU en dat het euroscepticisme toeneemt.

2.4. Framing

Sinds het ontstaan van de media framing theory van Goffman (1974), die frames definieerde als *'interpretatieschema's die individuen de kans geven om onderwerpen, kwesties en gebeurtenissen te lokaliseren, waar te nemen, identificeren en labelen'* zijn talloze definities over framing afgeleid uit deze basisdefinitie.

Volgende De Vreese (2002, p.27) is een nieuwsframe *'een nadruk op het belang van bepaalde aspecten van een onderwerp'*. Valkenburg et al. (1999, p.150) daarentegen definieerden een frame als een *'specifieke manier waarop journalisten een nieuwsverhaal samenstellen om de publiekstoegankelijkheid te optimaliseren'*. Andere auteurs zien framing dan weer als *'het proces van het selecteren en*

benadrukken van sommige aspecten van een gepercipieerde realiteit, en die aansturen op een bepaalde interpretatie en evaluatie van de feiten' (Entman, 2004, p. 26). Volgens Reese (2001, p.11) verwijzen frames naar *'de organiserende principes die sociaal gedeeld worden en persistent doorheen de tijd zijn, en die symbolisch werken om de sociale wereld zinvol te structureren'*. Valkenburg et al. (1999) halen aan dat verslaggevers slechts over een beperkte tijd en ruimte beschikken om hun verhaal te vertellen, en dat deze daarom gebruik maken van simplificerende frames om hun boodschap over te brengen bij het publiek en diens interesse voor een bepaalde kwestie te wekken.

Van Gorp et al. (2009) wezen in hun onderzoek op het feit dat het potentiële effect van frames grotendeels afhangt van de mate van overeenkomst tussen de frames gebruikt in de nieuwsberichten en de schema's van de lezer. De onderzoekers zien geheugen als een verzameling van cognitieve knooppunten, met gedachten, gevoelens en ervaringen die associatief georganiseerd zijn in schema's. Eenmaal geactiveerd door een frame, wordt zo'n schema makkelijker toegankelijk en beïnvloedt het de daaropvolgende verwerking van een bericht (Zaller & Feldman, 1992).

Framingtheorie centreert zich dus rond hoe burgers zich bewust worden van politiek, niet in de mate van belang dat ze aan bepaalde kwesties geven, maar door *'het toepassen van interpretatieve schema's die de interpretatie van inkomende informatie beïnvloeden'* (Scheufele, 2000, p. 309). Frames zijn dus instrumenten die mensen helpen bij het interpreteren en verwerken van informatie.

2.4.1. Waardenframes

Sommige nieuwsframes hebben een inherente waarde (De Vreese & Boomgaarden, 2006), waarbij een bepaald scenario als goed of slecht wordt beschreven. De studie van De Vreese en Boomgaarden (2003) introduceerde het concept *'waardenframes'*. Deze frames benadrukken

positieve of negatieve aspecten van een kwestie, terwijl andere meer neutraal zijn (De Vreese & Boomgaarden, 2003). Deze frames hebben het potentieel om de interpretatie en/of evaluatie met betrekking tot een bepaald onderwerp te beïnvloeden (Vliegenthart, 2008).

In de psychologie werd al op regelmatige basis gebruik gemaakt van waardenframes in onderzoek. Schuck en De Vreese (2004) stelden in hun onderzoek vast dat wanneer iets in termen van de verliezen wordt weergegeven, mensen bereid zijn meer risico's te nemen dan wanneer de winsten worden benadrukt.

Positieve en negatieve frames worden in onderzoeken op verscheidene manieren geconceptualiseerd. Zo gebruikten Tversky & Kahneman (1981) bijvoorbeeld de termen 'winst' en 'verlies', terwijl anderen termen gebruikten als 'kansen' versus 'bedreigingen' (Jackson & Dutton, 1988; de Vreese & Kandyla, 2009).

Een theorie die hieraan gelieerd kan worden is de zogenaamde 'prospecttheorie' van Tversky & Kahneman (1981). Deze theorie stelt dat de manier waarop individuen kiezen, afhangt van de waarschijnlijke kansen en risico's die een bepaald gedrag inhouden. Mensen maken dus eerder beslissingen op basis van de potentiële waarde van verliezen en winsten dan op basis van het eindresultaat. Hiervoor gaan individuen zich baseren op heuristieken.

Wanneer men het over frames heeft in de Europese context is het onvoldoende om te spreken van een onderscheid tussen 'positief' en 'negatief'; deze termen zijn veel te breed. McLaren (2002) benadrukt de relevantie van de gepercipieerde dreiging voor de eigen cultuur voor publieke steun voor Europa, terwijl Gabel & Palmer (1995) vinden dat het vooral de verwachtingen van persoonlijke voordelen zijn die een invloed hebben op de steun voor Europese integratie.

In het huidige onderzoek wordt geopteerd om gebruik te maken van de termen 'risico' en 'kans'. Binnen de context van deze onderzoekspaper wordt 'risico' gedefinieerd als 'de verwachting van

mogelijke toekomstige negatieve schadelijke gevolgen', terwijl bij het 'kansenframe' wordt gefocust op de mogelijke positieve gevolgen van een beleidsbeslissing.

2.4.2. Effecten van frames

Het blootleggen van een frame in een tekst volstaat niet om er vanuit te gaan dat dit frame ook een invloed zal hebben op het publiek. (Cappella & Jamieson, 1997, p. 49; Brewer & Gross, 2010, p. 160). Eerder onderzoek heeft aangetoond dat nieuwsframes de evaluatieve oordelen van mensen kunnen beïnvloeden (Price et al., 1997). Frames activeren namelijk bepaalde kenniselementen in het hoofd van de ontvangers doordat ze bepaalde zaken in een bericht beklemtonen. Deze kennis zal dan een invloed hebben op de latere waardeoordelen die de personen vormen.

Met betrekking tot het effect van frames op de publieke opinie, bleken frames meermaals een krachtig middel om de attitude en het begrip met betrekking tot politieke kwesties te vormen. De potentiële impact van deze frames op de publieke opinie wordt pas echt belangrijk wanneer ervan uitgegaan wordt dat de publieke opinie een niet onbelangrijke invloed heeft op echte beleidsbeslissingen. Zo werd in een onderzoek vastgesteld dat er een congruentie was in veranderingen in de publieke opinie en in veranderingen in beleidsbeslissingen (Page & Shapiro, 1983).

2.4.3. Invloed framing van politiek nieuws op attitudes

Het begrijpen van het proces van publieke steun voor Europese integratie is cruciaal voor toekomstige publieke steun; en steun wordt in belangrijke mate beïnvloed door hoe de media dit integratieproces weergeven (Lecheler & De Vreese, 2010).

In het onderzoek van de Vreese & Kandyla (2009) werd de invloed van waardegeladen nieuwsframes op de publieke opinie met

betrekking tot vorderingen in het gemeenschappelijke buitenlands, veiligheids-en defensiebeleid onderzocht. Hierbij werd gebruik gemaakt van een online 2x2 between-groups experimenteel design, waarbij de respondenten op toevalsbasis aan één van de vier condities werden toegewezen. De respondenten werden toegewezen aan condities waarin het beleid als een risico, dan wel een kans werd geframed voor ofwel de eigen natiestaat, ofwel voor de EU. De stimuli bestonden uit vier verschillende versies van één nieuwsartikel. Uit dit onderzoek bleek dat de respondenten negatiever ten aanzien van de EU waren na blootstelling aan een risicoframe en positiever na het kansenframe. Het bleek ook dat 'angst voor globalisering' een belangrijke modererende factor was; respondenten met een hoge angst voor globalisering werden meer beïnvloed door het risicoframe dan respondenten met een lager niveau van angst.

Lecheler en De Vreese (2010) stelden in een experimenteel onderzoek vast dat blootstelling aan nieuwsframes een aanzienlijke impact had op het begrip van het Servische EU-lidmaatschap, op de interpretatie van deze kwestie en op de beleidssteun. Er werd gebruik gemaakt van twee experimentele condities: een positieve en een negatieve framing van de toetreding van Servië tot de EU. De participanten die het positief geframede bericht te zien kregen, toonden na het nieuwsbericht meer steun voor de EU. Respondenten die daarentegen een negatief geframed nieuwsbericht voorgeschoteld kregen, hadden een significant negatievere attitude ten aanzien van de EU. Dit framing-effect was sterker bij individuen die aangaven een lage politieke kennis te hebben.

Vliegthart et al. (2008) gingen de invloed van nieuwsmedia op de publieke opinie na op macroniveau. De onderzoekers gingen na of de visibiliteit en framing van EU-nieuws een invloed had op EU-steun op geaggregeerd niveau. Het onderzoek werd uitgevoerd in zeven EU-lidstaten in de periode van 1990-2006. De resultaten toonden aan dat

de framing van EU-nieuws in termen van voordeel of conflict een invloed had op de publieke steun. Terwijl voordeelframes een positieve invloed hadden op de publieke steun voor de EU, zorgden de conflictframes voor een afname van deze steun.

In het onderzoek van Schuck & De Vreese (2006) werd de invloed van waardenframes op attitudes voor Europese integratie nogmaals aangetoond. Blootstelling aan een nieuwsframe dat de vergroting van de EU als een kans zag, zorgde ervoor dat de respondenten een toenemende Europese integratie meer steunden en er bovendien meer voordelen in zagen. Zij voerden eerst een inhoudsanalyse uit, waaruit bleek dat er in de media een evenwicht was in het gebruik van de kansen- en risicoframes. In het huidige onderzoek werd eveneens vastgesteld dat politieke kennis een modererende factor was. De effecten van de frames waren meer uitgesproken bij mensen met een lage politieke kennis. Binnen het onderzoek van Schuck & De Vreese benadrukte het risicoframe de potentiële negatieve gevolgen van de vergroting van de EU, zoals hoge kosten, een toename in criminaliteit en instabiliteit. Het kansenframe daarentegen werd geoperationaliseerd in termen van positieve gevolgen zoals de verspreiding van democratie, vrijheid, mensenrechten en economische groei.

In het onderzoek van Maier, Adam en Maier (2012) werd nagegaan of nationale politieke partijen een invloed hadden op de steun van de burgers voor de EU door Europa in het openbaar als een kans of risico voor de eigen economie en identiteit weer te geven. Hiervoor gebruikten ze een experiment gebaseerd op officiële campagnecommunicaties uit 2009 waarbij meerdere landen met elkaar vergeleken werden. Het experimenteel design bestond uit vier condities: 'positieve economische gevolgen', 'negatieve economische gevolgen', 'positieve gevolgen identiteit' en 'negatieve gevolgen identiteit'. Uit het onderzoek bleek dat zelfs een korte experimentele blootstelling aan partijcampagnematerialen een effect had op de

attitudes van de burgers ten aanzien van de EU. Er was echter enkel in de 'negatieve economische gevolgen'-conditie een direct effect op deze attitudes: boodschappen waarin duidelijk de negatieve economische gevolgen van de Europese integratie werden benadrukt, versterkten negatieve attitudes ten aanzien van Europa. Een exclusieve nationale identiteit en een laag opleidingsniveau bleken de sterkste voorspellers van eurosceptische attitudes te zijn. Ook de landencontext (democratie, welvaartsniveau) bleek erg relevant.

2.5. Modererende variabelen

2.5.1. Politieke kennis

Politieke kennis werd reeds regelmatig gebruikt als modererende variabele bij framingonderzoek. Zo blijkt politieke kennis een belangrijke beïnvloeder te zijn, maar de onderzoeken leveren echter wel inconsistente resultaten op. Een ander concept dat gebruikt wordt gebruikt in deze context is 'politieke geletterdheid' (O'Tool, Marsch & Jones, 2003).

In het onderzoek van Schuck en De Vreese (2006) werd vastgesteld dat individuen met lage niveaus van politieke kennis meer beïnvloed werden door nieuwsframes en meer vatbaar waren voor risicoframing. Ook Kinder & Sanders (1990) observeerden een samenhang tussen een lage politieke kennis en een hoge vatbaarheid voor framingeffecten. Mensen met een lage politieke kennis hebben namelijk nog geen opinie gevormd en zijn bijgevolg meer vatbaar voor frames. In het verleden werd eveneens een positieve associatie vastgesteld tussen politieke kennis en een hoge mate van steun voor Europese integratie (Inglehart et al., 1991).

Nelson, Oxley, and Clawson (1997) argumenteerden daarentegen dat mediaframes een grotere invloed hebben op goed-geïnformeerde mensen, omdat deze individuen de stellingen die in het nieuwsbericht staan kunnen toetsen aan de kennis en opinies die ze reeds hebben; en

op deze manier ook het belang van deze stellingen kunnen afwegen. Ook volgens McGraw en Ling (2003) faciliteert politieke kennis leren en het gebruik van nieuwe informatie. Het onderzoek van Druckmann & Nelson (2003), waarbij politieke kennis werd gemeten aan de hand van een aantal open vragen concludeerde dat mensen met een hoge kennis meer vatbaar zijn voor de gebruikte frames in nieuwsberichten dan mensen met minder kennis. Volgens hen faciliteert politieke kennis het gebruik van frames doordat de individuen de geframede informatie makkelijker kunnen verbinden met hun opinies.

Het huidige experiment wordt uitgevoerd bij universiteitsstudenten; bij deze groep kunnen de niveaus van politieke kennis erg variëren. Uit sommige onderzoeken blijkt dat de algemene politieke participatie en engagement van studenten afneemt en daarmee ook de 'politieke geletterdheid' (O'Toole, T., Marsch, D. & Jones, S., 2003). Volgens Zaller (1992) wordt politieke kennis het best gemeten aan de hand van neutrale, factuele informatie.

2.5.2. Angst voor globalisering

In het onderzoek van Kandyla & De Vreese (2009) werd 'angst voor globalisering' als modererende factor gebruikt. Zij concludeerden dat individuen die meer angst voor globalisering vertoonden, meer vatbaar waren voor risicoframes dan individuen met een laag niveau van angst voor globalisering. De angst voor globalisering werd in dit onderzoek gemeten door één item: 'In het proces in de richting van schaalvergroting zullen veel banen verdwijnen uit Nederland'.

Hieruit blijkt dat de effecten van framing ook deels toe te schrijven kunnen zijn aan individuele verschillen tussen respondenten. Het onderzoek van McLaren (2002) toonde aan dat de angst voor Europese integratie samenhangt met de vaststelling van een bedreiging voor de eigen cultuur. Mensen die zichzelf meer zien als een Europese burger dan een van hun eigen land, zullen meer steun verlenen aan

een verregaand integratief Europees beleid. Ook Gabel en Palmer (1995) benadrukten de impact van verwachte persoonlijke voordelen op steun voor Europese integratie.

Wanneer in de Eurobarometer gekeken wordt naar de opinie van respondenten ten aanzien van globalisering, blijkt de angst voor globalisering te stijgen met de leeftijd. In de Eurobarometersurveys werd gevraagd in welke mate de respondenten vonden dat globalisering een kans was voor economische groei. Bij de 15-24-jarigen was 24% het hier niet mee eens, terwijl deze negatieve opinie ten aanzien van globalisering al optrad bij 39% van de 40-plussers. Ook was het zo dat hoe hoger het opleidingsniveau van de respondent was, hoe positiever ze stonden ten aanzien van globalisering (Eurobarometer 77, 2012).

2.5.3. Politieke interesse

In het onderzoek van Kandyla en De Vreese (2009) werd 'politieke interesse' als modererende variabele onderzocht. Deze variabele werd gemeten aan de hand van twee items: 'Hoeveel interesse heb je in politiek?' en 'Hoeveel interesse heb je in Europese politiek, d.w.z. kwesties die betrekking hebben op de Europese Unie?'. Hierin werd vastgesteld dat politieke interesse wel degelijk een kleine invloed had op de attitudes van respondenten, maar dat deze geen invloed had op de invloed van de kansen- en risicoframes op de attitudes ten aanzien van een EU-beleid.

Het onderzoek van Kazee (1981) concludeerde dat mensen met een lage graad van politieke interesse meer kans hadden om beïnvloed te worden door media bij het vormen van politieke attitudes. Het betrof hier echter wel een onderzoek dat de invloed van televisienieuws onderzocht. Ook in een onderzoek van Anderson et al. (2003) bleek dat politieke interesse een invloed had op de attitudes ten aanzien van het beleid.

In de laatste Eurobarometer werd gekeken naar politieke interesse. Hieruit bleek dat de meerderheid van de Europese burgers aangeeft een gemiddelde politieke interesse te hebben (44 procent). De politieke interesse van de respondenten bleek samen te hangen met het opleidingsniveau: drie vierde van de respondenten met een hoog opleidingsniveau gaf aan een gemiddelde of hoge politieke interesse te hebben, tegenover de helft van de lager opgeleiden (Eurobarometer 77, 2012).

2.6. Onderzoeksvragen en hypothesen

De algemene onderzoeksvraag van deze masterproef vloeit voort uit het doel van deze studie.

OV: Hoe wordt de opinie van individuen met betrekking tot de Europese Unie gevormd?

Deze onderzoeksvraag is te abstract om direct te meten aan de hand van een experiment, en bijgevolg worden een aantal meer specifieke hypothesen opgesteld.

De eerste hypothese gaat de invloed van waardenframes op de attitudes van respondenten na. Er wordt verwacht dat respondenten een meer negatieve attitude hebben na blootstelling aan een risicoframe dan na blootstelling aan een kansen- of neutraal frame. Deze verwachting wordt geformuleerd op basis van de resultaten van eerdere onderzoeken (Lecheler en De Vreese, 2010; Vreese & Kandyla, 2009; Schuck & De Vreese, 2006).

H1: Individuen zullen een meer negatieve attitude hebben ten aanzien van de Europese Unie na blootstelling aan een risicoframe dan na blootstelling aan een kansen-of neutraal frame.

In het onderzoek van Kandyla & De Vreese (2009) en McLaren (2002) werd vastgesteld dat angst voor globalisering een belangrijke modererende factor in het huidige model kan zijn. Hierbij zou het zo zijn dat individuen met een hoge angst voor globalisering meer vatbaar zijn voor de risicoframes dan individuen met een lage angst voor globalisering.

H2: Het effect van risicoframes wordt gemodereerd door 'angst voor globalisering', waarbij individuen met een hoge angst voor globalisering die blootgesteld zijn aan het risicoframe significant lagere attitudes zullen hebben ten aanzien van de Europese Unie dan individuen met een lage angst voor globalisering.

In voorgaande experimenten met betrekking tot framing van politiek nieuws werd vastgesteld dat de effecten van de waardenframes sterker waren bij individuen met een lagere politieke kennis (Lecheler en De Vreese, 2010; Schuck & De Vreese, 2006). Ook Kinder & Sanders (1990) observeerden een samenhang tussen een lage politieke kennis en een hoge vatbaarheid voor framingeffecten. Mensen met een lage politieke kennis hebben namelijk nog geen opinie gevormd en zouden bijgevolg meer vatbaar zijn voor frames.

H3: Het effect van de frames wordt gemodereerd door 'politieke kennis', waarbij individuen met een hoge politieke kennis in mindere mate worden beïnvloed door de framing van een nieuwsbericht dan respondenten met een hoge politieke kennis.

Over de invloed van politieke interesse op de opinie ten aanzien van een EU-beleid en de invloed op de effecten van kansen- en risicoframes bestaat geen eenduidigheid in de wetenschappelijke literatuur. Zo concludeerden Kandyla en De Vreese (2009) dat mensen met een hoge politieke interesse gemiddeld positiever waren ten aanzien van een EU-beleid. Zij stelden echter geen interactie vast met de gebruikte

waardenframes. Kazee (1981) stelde vast dat mensen met een lage politieke interesse wel degelijk meer beïnvloed zouden worden door de media. Aangezien het op basis van de literatuur niet mogelijk is een hypothese op te stellen, wordt geopteerd voor een onderzoeksvraag.

OV1: Heeft de politieke interesse van de respondenten een rechtstreeks effect op de opinie ten aanzien van een EU-beleid, of is er een interactie met het waardenframe in een eerder getoond nieuwsbericht?

3. Methodensectie

3.1. Experimenteel design

Het huidige experiment bestond uit drie condities, waaraan de respondenten op willekeurige basis werden toegewezen. Het experimentele idee was dat de participanten een artikel gepresenteerd kregen dat ogenschijnlijk uit een echte papieren krant afkomstig was. In elke conditie werd een nieuwsbericht met een vergelijkbare inhoud en opbouw op een andere manier geframed, namelijk: (1) positief, (2) negatief of (3) neutraal. Ook werd bij elke conditie een passende foto gezocht om het effect van het waardenframe te versterken. In eenzelfde nieuwsbericht met betrekking tot Europese financiële integratie werden steeds een aantal woorden in de titel, inleiding en broodtekst gevarieerd met woorden en zinnen met een verschillende waardelading (positief, negatief en neutraal).

3.2. Stimulusnieuwsberichten

In het huidige experiment werd getracht om nieuwsberichten te produceren die zo dicht mogelijk aanleunden bij de opmaak en de *look and feel* van een echte krant. In bijlage zijn de nieuwsberichten terug te vinden zoals ze verschenen in het experiment.

Er werden drie verschillende teksten voor de nieuwsberichten geproduceerd, steeds met dezelfde inhoudelijke basis. De drie uiteindelijke titels waren: 'Financiële integratie Europa kans voor ons land' (positief), 'Financiële integratie Europa gevaar voor ons land' (negatief) en 'Financiële integratie in Europa neemt toe' (neutraal). Op de volgende pagina zijn de nieuwsberichten uit de drie condities naast elkaar gezet. De onderliggende woorden en tekstblokken geven de inhoudelijke verschillen tussen de nieuwsberichten weer. De drie artikels in hun uiteindelijke opmaak zijn terug te vinden in bijlage.

De inhoud van de teksten werd grotendeels zelf geproduceerd. Op deze manier was het mogelijk om de inhoud te controleren en de

frames gemakkelijk te manipuleren. Deze keuze zorgde er niet alleen voor dat de frames makkelijker toepasbaar waren op de inhoud, maar ook dat de deelnemers blootgesteld werden aan een nieuwsbericht waarmee ze nog niet eerder mee in aanraking hadden kunnen komen. In het negatieve nieuwsbericht werd in de titel en inleiding gesproken van 'grote gevaren' en in de broodtekst werden een aantal negatieve gevolgen van een mogelijke Europese financiële integratie weergegeven. In het positieve stimulusbericht werd de financiële integratie als een 'kans' voor 'ons land' weergegeven en werd gefocust op een aantal positieve gevolgen voor de burgers. In de neutrale conditie werd er gesproken van een aantal niet-gedefinieerde gevolgen.

De digitale teksten die in de opmaak van de papieren kranten waren gezet, werden afgedrukt op krantenpapier, om vervolgens terug ingescand te worden. Op deze manier kregen de stimulusnieuwsberichten een meer geloofwaardig uitzicht en leek het alsof ze echt uit de papieren krant geknipt en ingescand waren.

Figuur 2: Foto's gebruikt in het neutrale (links), positieve (midden) en negatieve (rechts) nieuwsbericht.

Bronnen: CMO (2010); She (2010); AP (2011).

Figuur 3: Stimulusnieuwsberichten uit de negatieve (boven), positieve (midden) en negatieve (onder) conditie. De onderlijnde delen zijn de verschillen tussen de artikels.

Financiële integratie Europa gevaar voor ons land

Uit een onderzoek van de Europese Centrale Bank (ECB) blijkt dat er steeds meer sprake is van een Europese eenmaking op financieel vlak. Deze verregaande integratie brengt een aantal grote gevaren met zich mee voor onze economie.

In het wetenschappelijk onderzoek is er onder meer sprake over Europese obligaties en het overdragen van soevereiniteit naar het Europese niveau waarmee de gemeenschappelijke uitgifte van overheidsschuld gepaard moet gaan. Ook een Europese minister van Financiën klinkt niet langer als toekomstmuziek.

Deze veranderingen houden risico's in voor de nationale economie omdat het ons land dieper doet wegzakken in de financiële crisis. Er zal ook nog veel bespaard moeten worden waardoor het nog een hele tijd zal duren vooraleer de economische groei terug kan aantrekken. Zo staat de binnenlandse werkgelegenheid sterk onder druk. Onze belangen worden dus niet gediend bij het overdragen van nog meer bevoegdheden. Het gevaar van verlies van soevereiniteit is te groot. (ep)

Financiële integratie Europa kans voor ons land

Uit een onderzoek van de Europese Centrale Bank (ECB) blijkt dat er steeds meer sprake is van een Europese eenmaking op financieel vlak. Deze verregaande integratie brengt een aantal grote kansen met zich mee voor onze economie.

In het wetenschappelijk onderzoek is er onder meer sprake over Europese obligaties en het overdragen van soevereiniteit naar het Europese niveau waarmee de gemeenschappelijke uitgifte van overheidsschuld gepaard moet gaan. Ook een Europese minister van Financiën klinkt niet langer als toekomstmuziek.

Volgens het rapport van de ECB betekenen deze veranderingen een kans voor de nationale economie. Ze zouden ons land uit de financiële crisis kunnen halen. Particulieren en ondernemingen zullen dan op Europees niveau opereren, waardoor economische groei zal aantrekken. Verder zullen er positieve gevolgen zijn voor de werkgelegenheid wanneer deze veranderingen worden doorgevoerd. De Belgische economie en onze welvaart zullen er wel bij varen. (ep)

Financiële integratie in Europa neemt toe

Uit een onderzoek van de Europese Centrale Bank (ECB) blijkt dat er steeds meer sprake is van een Europese eenmaking op financieel vlak. Deze verdere integratie brengt een aantal gevolgen met zich mee voor de economie.

In het wetenschappelijk onderzoek is er onder meer sprake over Europese obligaties en het overdragen van soevereiniteit naar het Europese niveau waarmee de gemeenschappelijke uitgifte van overheidsschuld gepaard moet gaan. Ook een Europese minister van Financiën klinkt niet langer als toekomstmuziek.

De financiële Europese integratie is een verdere voortzetting van Europese integratie. De Europese Centrale Bank zal hierbij een belangrijke rol kunnen spelen. De bank speelde eerder al een belangrijke rol bij de introductie van de euro. Hoe een en ander zal uitpakken voor onze economie valt moeilijk te zeggen. (ep)

3.3. Procedure

Vooraleer de respondenten aan de vragenlijst begonnen, kregen ze een korte introductietekst te lezen. Hierin werd uitgelegd wat de vragenlijst die ze voorgeschoteld zouden krijgen als onderwerp zou hebben en dat het invullen van de vragenlijst slechts twee minuten in beslag nam. De vragenlijst bestond uit zeven pagina's. Op de volgende pagina werd één van de drie stimulusnieuwsberichten getoond, met de instructie om het nieuwsbericht aandachtig te lezen.

Onmiddellijk na het lezen van het stimulusnieuwsbericht, dat ze op willekeurige basis te zien kregen, volgde een attitudeschaal waarin hun opinie ten aanzien van financiële Europese integratie gemeten werd aan de hand van vijf items. Hierbij moesten de respondenten op een vierpuntschaal (gaande van helemaal niet akkoord tot helemaal akkoord) aangeven in welke mate ze het eens waren met de stellingen.

Op de vierde pagina werden vijf kennisvragen gesteld. Deze bestonden uit vier meerkeuzevragen met betrekking tot de Europese politiek en één open vraag. Boven de vragen werd expliciet vermeld dat de kennisvragen niet op punten stonden en werd er opgeroepen om deze zo eerlijk mogelijk in te vullen, zonder bijkomend opzoekwerk.

Op de volgende pagina werd de politieke interesse van de respondenten bevraagd aan de hand van twee vragen waarbij de respondenten op een vijfpuntschaal moesten aangeven hoe geïnteresseerd ze waren in politiek in het algemeen en Europese politiek in het bijzonder. Vervolgens werd de angst voor globalisering van de respondenten gemeten aan de hand van één stelling.

De laatste pagina bevatte een aantal relevante socio-demografische variabelen zoals geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en opleidingsdomein. Er werd afgesloten met een veld waarin de participanten vragen en opmerkingen rond het onderzoek konden achterlaten.

3.4. Keuze methode

Er werd in deze onderzoekspaper bewust gekozen voor een online kwantitatief experimenteel onderzoek met randomisatie. Dit type onderzoek heeft een aantal kenmerken die het beste aansluiten bij de doelen en vereisten van de huidige onderzoekspaper.

Allereerst werd voor een experiment gekozen omdat het op deze manier mogelijk was om de waardenframes te manipuleren, terwijl alle andere variabelen gelijk bleven. Dat was essentieel voor het huidige onderzoek.

De keuze voor dit soort online onderzoek biedt binnen het korte tijdsbestek van dit onderzoek een aantal interessante voordelen. Allereerst was het eenvoudiger om een grote groep respondenten te bereiken binnen een zeer korte tijdsperiode. Ook was het eenvoudiger om studenten van verschillende hogescholen en universiteiten te bereiken, die bovendien uit verschillende studiedomeinen afkomstig waren. Op deze manier werd het in dit onderzoek mogelijk om studenten die een aan politiek gelieerde studierichting volgen (politieke en sociale wetenschappen) te vergelijken met studenten uit andere richtingen. Doordat het experiment via een URL toegankelijk was, was het voor de respondenten mogelijk de vragenlijst in te vullen op een zelf gekozen tijdstip, in een zelf gekozen tempo. Daarenboven was de vragenlijst erg kort, waardoor de kans dat de aandacht van de respondenten verminderde of respondentenmoeheid optrad kleiner was.

Doordat de dataverzameling digitaal gebeurde konden de resultaten direct bekeken en bijgehouden worden en bovendien konden de resultaten rechtstreeks in excel geïmporteerd worden, waardoor geen codeerfouten mogelijk waren. Het laatste voordeel van een online experiment was de kostprijs. Respondenten konden eenvoudig via e-mail of het internet benaderd worden, en de kosten van het experiment stegen niet naargelang het aantal respondenten toenam.

Een van de nadelen van deze methode is dat de meting van politieke kennis mogelijk vertekend is. Het was voor de respondenten namelijk mogelijk om de antwoorden op de vragen op te zoeken op het internet, ondanks een expliciete oproep dit niet te doen. Aangezien bij een relatief groot aandeel van de groep (56,4%) een lage politieke kennis werd geconstateerd, kan worden geconcludeerd dat deze vertekening mogelijk relatief beperkt was.

Een bijkomend nadeel van een online kwantitatief experiment is dat het onmogelijk is om een inzicht te krijgen in het totale aantal personen van de doelgroep dat bereikt werd met de oproep deel te nemen aan het onderzoek. Hierdoor was het niet mogelijk een inzicht te krijgen in de respons- en non-responsgraad. Bovendien was er geen controle mogelijk van omgevingsfactoren tijdens het invullen van de vragenlijsten. De kans is aanwezig dat respondenten zich bezighielden met andere dingen en zich niet volledig concentreerden op het onderzoek.

3.5. Deelnemers

Deze data werden verzameld aan de hand van een *convenience* steekproef uit de populatie van hogeschool- en universiteitsstudenten op basis van de respondenten die het makkelijkst te bereiken waren. Om deze participanten te bereiken, werd er gebruik gemaakt van de sociale netwerksite facebook en e-mails via het studentenplatform *Blackboard* (aan alle studenten van de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen van de Universiteit Antwerpen).

De dataverzamelingsperiode bedroeg drie weken, waarbij er telkens na een week op de sociale netwerksite Facebook een herinneringsoproep werd gepubliceerd. De e-mail via Blackboard werd slechts eenmalig verstuurd.

In totaal vulden 292 respondenten één van de drie vragenlijsten in. Zij werden aan de hand van één hyperlink op willekeurige basis

verdeeld over één van de drie condities. Na controle voor een aantal kenmerken waaraan de respondenten moesten voldoen (zoals leeftijd en het al dan niet student-zijn) werden vijf respondenten verwijderd (vier waren ouder dan 30, één was slechts 15 jaar).

Vervolgens werd gecontroleerd voor lege of onvolledige vragenlijsten. Er werden zes niet-ingevulde vragenlijsten verwijderd. Opvallend was dat een aantal respondenten stopten met de vragenlijst in te vullen op het moment dat ze bij de kennisvragen aanbelandden. Hierdoor werden nog zes respondenten verwijderd. Het eindresultaat van al deze handelingen was dat er nog 275 respondenten overbleven die betrokken werden bij de uiteindelijke analyses. Na het verwijderen van deze participanten bleven in de conditie 'positief' nog 96 deelnemers over. In de neutrale conditie bevonden zich 95 respondenten en in de negatieve conditie 84.

De studenten waren gemiddeld 22 jaar oud ($SD=2.257$). De jongste respondent was 17 jaar oud, de oudste 29. 34.2% van de respondenten waren mannelijk, 65.8% vrouwelijk. De grote meerderheid van de respondenten studeerde op masterniveau (47.6%). Op de tweede plaats bevonden zich respondenten uit een academische bachelor (32.5%), gevolgd door respondenten uit een professionele bachelor (11.8%). Een minderheid (8.1%) gaf aan een ander opleidingsniveau te hebben.

Omwille van een aantal beperkingen in de dataverzameling (de e-mail via blackboard kon enkel naar alle studenten politieke en sociale wetenschappen worden verstuurd en een aanzienlijk deel van mijn eigen omgeving studeert in het studiedomein politieke en sociale wetenschappen) was er een oververtegenwoordiging van studenten politieke en sociale wetenschappen (70.5%). Verder studeerde 9.2% van de respondenten psychologie of een aanverwante richting, 7% economie en bedrijfswetenschappen, 5.5% taal-en letterkunde, 3.3% rechtsgeleerdheid, 3% ingenieurswetenschappen, 1.5%

wetenschappen, 0.7% geneeskunde, 0.4% bio-ingenieurswetenschappen, 0.4% bewegings-en revalidatiewetenschappen en 4.4% een andere richting dan de eerder genoemde. Alle vragenlijsten werden volledig anoniem verwerkt.

3.6. Bespreking variabelen

3.6.1. Afhankelijke variabele: opinie ten aanzien van Europese financiële integratie

De attitudeschaal in het huidige onderzoek bestond uit vijf items die op basis van theoretisch onderzoek werden samengesteld. Gezien de overeenkomsten in de onderzoeksvraag en methode, was het onderzoek van Kandyla en De Vreese (2009) één van de belangrijkste inspiratiebronnen. Zij bevroegen de opinie van respondenten met betrekking tot het Europese veiligheids- en defensiebeleid aan de hand van vier items. Een andere basis voor het opstellen van de opinievragen waren de Eurobarometervragenlijsten. Hierin worden halfjaarlijks een aantal algemene en specifieke opinievragen aan Europese burgers gesteld. Een aantal vragen uit Eurobarometer 77 (2012) werden als inspiratie gebruikt voor het huidige onderzoek.

Uiteindelijk bestond de opinieschaal uit vijf items: 'Er zullen veel jobs verloren gaan door een Europees geïntegreerd financieel beleid', 'Er moet meer financiële integratie zijn in de Europese Unie', 'De financiële Europese integratie zal mij persoonlijk schaden', 'Ik maak me zorgen om de toekomst van Europa met betrekking tot economie' en 'De financiële Europese integratie is een goed iets'. Sommige items werden positief geframed, andere negatief. Dit gebeurde om vertekening van de resultaten omwille van respondentenluiheid tegen te gaan. De respondenten moesten telkens op een vierpuntschaal aangeven in welke mate ze het eens waren met iedere stelling. De schaal ging van 'helemaal oneens' tot 'helemaal eens'. Er werd in het

huidige onderzoek geopteerd om gebruik te maken van een vierpuntschaal omdat uit eerder onderzoek bleek (Garland, 1991) dat respondenten zich in dit geval minder laten leiden door sociale wenselijkheid. Een vierpuntschaal dwingt de respondenten een oordeel te vellen. Guy en Norvel (1977) concludeerden eveneens dat er geen verschil was in de betrouwbaarheid tussen even en oneven antwoordschalen. Bijgevolg werd besloten dat een vierpuntschaal de beste optie was om de onderzoeksvragen en hypothesen te beantwoorden.

3.6.2. Politieke kennis

Om de politieke kennis van de respondenten te meten, werd gebruik gemaakt van vier meerkeuzevragen, met telkens vier antwoordmogelijkheden. Daarnaast werd een open vraag gesteld waarbij aan de respondenten werd gevraagd een Europees Parlementslid te noemen indien ze dit konden. De meerkeuzevragen werden opgesteld en hadden allen een verschillende moeilijkheidsgraad. Er waren twee eerder 'makkelijke' vragen: 'Welk land is geen lid van de Europese Unie?' (Griekenland, Finland, Zwitserland, Portugal) en 'Hoeveel lidstaten zijn er momenteel in de Europese Unie?' (25, 26, 27, 28). Daarnaast waren er nog twee andere vragen, met een iets hogere moeilijkheidsgraad: 'Wie is de voorzitter van de Europese Raad?' (Louis Michel, Guy Verhofstadt, Herman Van Rompuy, Jean-Luc Dehaene) en 'Wat is de functie van Karel De Gucht?' (Europees parlementslid, Belgisch volksvertegenwoordiger, Belgisch federaal minister, Europees Commissaris). Om de politieke kennis van de respondenten om te zetten in een meetbare variabele voor het onderzoek, werd er bij de meerkeuzevragen een score van '1' gegeven bij een juist antwoord en een score van '0' bij een fout antwoord. Hierna werd de som van de vier variabelen gemaakt en deze nieuwe variabele gaf de politieke kennis van de deelnemers weer. Bij de open

vraag werd de code '1' toegekend indien men minstens één Europees parlamentslid kon opnoemen. Indien dit niet het geval was of wanneer de respondent een foutief antwoord gaf, werd er de code '0' toegekend.

Eén van de problemen van de huidige onderzoeksmethode was dat de respondenten de antwoorden op de vragen konden opzoeken op het internet omwille van sociale wenselijkheid of andere redenen. Wanneer men echter kijkt naar de juiste antwoorden bij de open vraag, is opvallend dat de schrijfwijze van de namen van de Europarlementariërs vaak foutief was. Zo waren er antwoorden als 'Verhofstad' in plaats van 'Verhofstadt', 'Belette' in plaats van 'Belet' en 'Demesmaker' in plaats van 'Demesmaecker'. Deze kleine schrijffouten kunnen gezien worden als een indicatie van antwoorden zonder bijkomend opzoekwerk. Deze antwoorden met schrijffouten werden echter wel als correct gerekend. Dit, samen met het percentage juiste antwoorden is een indicatie van de betrouwbaarheid van de antwoorden.

3.6.3. Politieke interesse en angst voor globalisering

Om de politieke interesse van de respondenten te meten, werden twee vragen gepresenteerd met een vijfpuntenschaal. Deze vragen werden overgenomen uit het onderzoek van Kandyla en De Vreese (2009) omwille van de gelijkenissen tussen de twee onderzoeken en omwille van de betrouwbaarheid van de items. De twee gebruikte vragen waren: 'Hoeveel interesse heb je in politiek?' en 'Hoeveel interesse heb je in Europese politiek (dit wil zeggen kwesties die betrekking hebben op de Europese Unie)?'. De respondenten moesten hierbij op een vijfpuntenschaal, gaande van 'geen' tot 'heel veel' aangeven hoe zij zelf hun politieke interesse zouden aanduiden.

De angst voor globalisering van de respondenten werd gemeten aan de hand van één item: 'De toenemende globalisering zal voor mij persoonlijk schadelijke gevolgen hebben.' Hierbij moesten de

respondenten op een vierpuntenschaal aanduiden in welke mate ze het eens waren met de stelling (gaande van helemaal oneens tot helemaal eens).

3.6.4. Socio-demografische variabelen en opmerkingen

Op de laatste pagina van de vragenlijst werden een aantal socio-demografische variabelen zoals leeftijd, geslacht en opleidingsniveau bevraagd. Ook was er een veld voorzien waarin de respondenten opmerkingen konden achterlaten over het onderzoek. Geen enkele participant uitte twijfels over de echtheid van het nieuwsbericht dat ze eerder gepresenteerd kregen. Op basis daarvan kan geconcludeerd worden dat de manipulatie naar alle waarschijnlijkheid geslaagd is. Naast een aantal algemene opmerkingen zoals 'succes' en 'interessant onderzoek' waren er een aantal respondenten die enkele interessante inhoudelijke en methodologische opmerkingen maakten. Zo waren er enkele respondenten die aangaven de vragen moeilijk te vinden met opmerkingen als: 'Well, this is embarrassing...' en 'Hoewel mijn interesse t.a.v. politiek middelmatig tot groot is, is mijn kennis van Europese politiek beperkt.' Ook waren er nog twee respondenten die aangaven een optie 'geen idee' gebruikt te kunnen hebben bij de kennisvragen.

Er was één respondent die aangaf één van de meerkeuzevragen een strikvraag te vinden, aangezien half 2013 Kroatië zal toetreden als 28e lidstaat. Er werd in het huidige onderzoek geopteerd om in de vraagstelling duidelijk het woord 'momenteel' te gebruiken en gezien de overgrote meerderheid van de respondenten de vraag correct beantwoordde met '27', kan geconcludeerd worden dat deze vraag tot weinig twijfel leidde. Verder was er een respondent die aangaf zich niet zozeer zorgen te maken over financiële integratie op economisch vlak, wat de focus is van het huidige onderzoek, maar meer wat betreft sociaal vlak. Meer bepaald: 'hoe zaken als 'pensioenen',

'ziekteverzekering' en 'gelijk loon voor gelijk werk' aan bod zouden komen in een Europese Unie die van oorsprong gebaseerd is op een eenmaking van de markt?'.

3.7. Factoranalyse

Vooraleer de eigenlijke analyses uitgevoerd werden, werd een factoranalyse uitgevoerd om de algemene factoren meetbaar te maken. Omdat de items 'Er zullen veel jobs verloren gaan door een Europees geïntegreerd financieel beleid', 'De financiële Europese integratie zal mij persoonlijk schaden' en 'Ik maak me zorgen om de toekomst van Europa met betrekking tot economie' negatief geframed waren (een hoge score betekent een negatievere attitude) werden deze eerst gespiegeld alvorens de factoranalyse werd uitgevoerd.

Op basis van een factoranalyse waarbij gebruik gemaakt werd van een direct-oblieke-rotatie, werd besloten de vijf items op te delen in twee factoren. De factoroplossing verklaarde 72.168% van de variantie. De eerste factor verklaarde 54.661% en de tweede 17.506% van de variantie.

De eerste factor bestond uit vier items: 'De financiële Europese integratie is een goed iets' (.910), 'Er moet meer financiële integratie zijn in de Europese Unie' (.876), 'Er zullen niet veel jobs verloren gaan door een Europees geïntegreerd financieel beleid' (.672) en 'De financiële Europese integratie zal mij persoonlijk schaden' (.635). Deze vragen handelden allemaal specifiek over de financiële Europese integratie en wordt bijgevolg 'opinie ten aanzien van financiële Europese integratie' genoemd. Vervolgens werd nagegaan of deze schaal betrouwbaar was. De schaal behaalde een Cronbach's Alpha van .809. De schaal was dus betrouwbaar en intern consistent. Bijgevolg was het mogelijk om een nieuwe variabele 'opinie ten aanzien van financiële Europese integratie' op te stellen, die de gemiddelde score

voor deze vier items weergeeft. De scores van elk item worden opgeteld en gedeeld door vier.

De tweede factor bestond slechts uit één item, namelijk: 'Ik maak me zorgen om de toekomst van Europa met betrekking tot economie' (.961). Aangezien deze factor slechts uit één item bestaat, kon de betrouwbaarheid van het item niet worden nagegaan.

Tabel 1: Factorladingen van de items die de factor 'opinie ten aanzien van financiële Europese integratie' vormen.

opinie ten aanzien van financiële Europese integratie	
De financiële Europese integratie is een goed iets	.910
Er moet meer financiële integratie zijn in de Europese Unie	.876
Er zullen niet veel jobs verloren gaan door een Europees geïntegreerd financieel beleid'	.672
De financiële Europese integratie zal mij persoonlijk schaden'	.635

3.8. Analysemethoden

Voor de toegepaste analysemethoden in dit onderzoek werd enkel het statistisch hulpprogramma SPSS Statistics 20 (Statistical Package for the Social Science 20) gehanteerd. Na de dataverzameling konden de resultaten rechtstreeks geïmporteerd worden in het digitale rekenbladprogramma Microsoft excel. In dit programma konden de resultaten van de drie condities samengevoegd worden tot een enkele dataset, alvorens ze te importeren in SPSS. In SPSS werd allereerst de variabele 'conditie' aangemaakt, om aan te geven welke gegevens bij welke conditie hoorden. Deze variabele bestond uit drie codes: 1=positief, 2= neutraal, 3= negatief.

De belangrijkste analysemethode die gebruikt werd om de hypothesen te testen was een two-way independent Anova, waarbij de opinie ten aanzien van de financiële Europese integratie de afhankelijke variabele is. De onafhankelijke variabelen waren: conditie, politieke kennis (op basis van de parlementspraak), angst voor globalisering en politieke interesse. Bovendien werden leeftijd, geslacht en

opleidingsniveau als covariaten in het model ingebracht. Op deze manier was het mogelijk het effect van de verscheidene variabelen na te gaan, terwijl de invloed van de andere variabelen in rekening werd gebracht.

4. Resultaten

4.1. Politieke kennis

Over het algemeen werden de meerkeuzekennisvragen door een meerderheid correct beantwoord. Op de vraag welk land geen lid was van de Europese Unie antwoordde 86.9% correct. Daarnaast kon 92.7% Herman Van Rompuy aanduiden als voorzitter van de Europese Raad. 79.6% van de respondenten wist aan te geven hoeveel lidstaten er momenteel in de EU zijn. De vraag die het moeilijkst bleek te zijn, was de vraag over de functie van Karel De Gucht, hierop wist 61.8% het correcte antwoord.

Vervolgens werd het aantal juiste antwoorden van de respondenten opgeteld en werd een totaalscore van de politieke kennis van de respondenten berekend. In onderstaande tabel (2) is een overzicht te vinden van het percentage respondenten en het aantal antwoorden dat ze correct beantwoordden.

Tabel 2: politieke kennis op basis van de meerkeuzevragen

aantal juiste vragen	percentage respondenten
0	0.4
1	5.1
2	16
3	30.2
4	48.4

Op basis van de resultaten uit deze tabel werden de respondenten ingedeeld in verschillende kennisniveaus. In niveau één (lage politieke kennis) bevonden zich de respondenten met geen, één of twee correcte antwoorden. Respondenten met drie juiste antwoorden werden gecategoriseerd met een gemiddeld niveau van politieke kennis, en respondenten met vier correcte antwoorden werden geclassificeerd als hebbende een hoog kennisniveau.

Naast de meerkeuzevragen werd ook een open vraag gesteld, waarbij gepeild werd of de respondenten een Europees Parlements lid

konden noemen. 43.6% van de respondenten kon minstens één lid van het Europees Parlement opnoemen, 56.4% van de respondenten kon dit niet.

Vervolgens wordt aan de hand van een kruistabel nagegaan of er een samenhang is tussen juiste antwoorden op de meerkeuzevragen en een correct antwoord op de open vraag. Hierdoor kan worden nagegaan of er een samenhang is tussen de politieke kennismetingen. Uit de X^2 test blijkt dat er een significante samenhang is tussen het correct beantwoorden van de meerkeuzevragen en de open vraag: $X^2(2) = 53.511$, $p < .001$. Als er bij de respondenten een hoge politieke kennis wordt vastgesteld bij de meerkeuzevragen, scoren ze ook goed bij de open vraag. De twee vragen met betrekking tot politieke kennis hangen dus samen en meten bijgevolg één concept.

Om duidelijkere analyses te bekomen wordt er geopteerd om de resultaten van de open vraag te gebruiken in de verdere analyses. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen respondenten met een hoge politieke kennis (1) en respondenten met een lage politieke kennis (2).

4.2. Opleidingsdomein

Vervolgens wordt nagegaan of er een samenhang bestaat tussen opleidingsdomein en het juist beantwoorden van de kennisvragen. Dit blijkt niet het geval te zijn: $X^2(1) = .593$, $p > .05$. Studenten uit sociale wetenschappen worden vergeleken met studenten uit andere domeinen. De kennis van studenten sociale wetenschappen is dus niet hoger of lager dan die van andere studenten.

Wanneer aan de hand van een independent samples T-test wordt gekeken of er een verschil optreedt in de opiniestores van de studenten sociale wetenschappen en studenten uit andere richtingen, wordt eveneens geen effect vastgesteld: $T(270) = -.861$, $p > .05$. Er is

dus geen relatie van het opleidingsdomein van de studenten en de opinies ten aanzien van financiële Europese integratie.

4.3. Angst voor globalisering

De gemiddelde angst voor globalisering van respondenten is 2.001 (SD=.715) op de vierpuntschaal. De meerderheid van de respondenten heeft een zeer lage (19.3%) tot lage (62.2%) angst voor globalisering. Daarenboven wordt bij 14.2% van de respondenten een angst voor globalisering vastgesteld. Slechts 3.6% had een hoge angst voor globalisering. Over het algemeen was de angst voor globalisering van de respondenten dus relatief laag.

4.4. Politieke interesse

De interesse voor politiek werd gemeten aan de hand van twee vragen, namelijk 'Hoeveel interesse heb je in politiek?' en 'Hoeveel interesse heb je in Europese politiek?'. Wanneer men kijkt naar de gemiddelden van de twee variabelen, is te zien dat er over het algemeen een iets hogere interesse bestaat voor politiek in het algemeen (M=3.24, SD=.066) dan voor Europese politiek in het bijzonder (M=2.931, SD=.0662). Wanneer gekeken wordt naar de samenhang tussen deze twee variabelen, is er een sterke samenhang merkbaar ($r = .793$, $p < .001$).

Er wordt besloten om deze twee items samen te voegen tot een variabele 'politieke interesse'. De betrouwbaarheid van deze nieuwe schaal is $\alpha = .885$, bijgevolg is deze betrouwbaar en intern consistent. Er wordt een nieuwe categorische variabele opgesteld, waarbij: 1= lage politieke interesse (geen tot weinig) 2= gemiddelde politieke interesse (gemiddeld) en 3= hoge politieke interesse (veel tot heel veel).

4.5. Hoofdeffecten

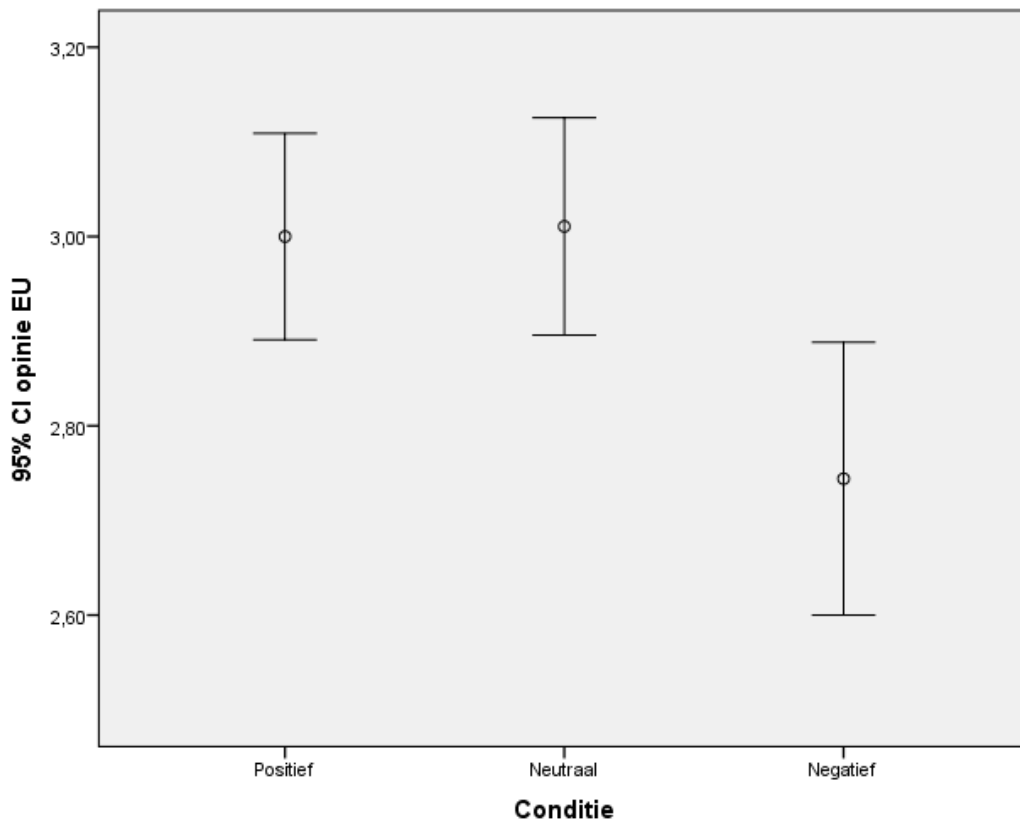
4.5.1. Invloed van framing op opinie ten aanzien van Europese financiële integratie

Om de hypothesen te testen, wordt een two-way independent ANOVA uitgevoerd, waarbij de opinie ten aanzien van de financiële Europese integratie de afhankelijke variabele is, en conditie, politieke kennis (op basis van de parlementspraak), angst voor globalisering en politieke interesse de onafhankelijke variabelen. Bovendien werden leeftijd, geslacht en opleidingsniveau als covariaten in het model ingebracht. Hieruit blijkt dat er een hoofdeffect is van de conditie (en dus het frame) waarin de respondenten zich bevinden en de opinie die ze rapporteren ten aanzien van de Europese financiële integratie: $F(2, 225) = 5.946, p < .01$.

Respondenten uit de negatieve-frameconditie staan minder positief tegenover de financiële integratie ($M = 2.693, SD = .069$) dan respondenten uit de positieve-frameconditie ($M = 2.990, SD = .066$). Dit verschil is significant: $p < .05$. Wanneer men de twee condities vergelijkt met de neutrale conditie ($M_{\text{positief}} = 2.990, SD = .066$; $M_{\text{neutraal}} = 3.002, SD = .072$; $M_{\text{negatief}} = 2.693, SD = .069$), blijkt dat er geen significant verschil is ($p > .05$) tussen de positieve en de neutrale conditie ($p > .05$). Er is echter wel een significant verschil tussen de neutrale en de negatieve conditie ($p < .01$). Wat opvallend is, is dat de respondenten in de neutrale conditie gemiddeld het hoogst scoren op de opineschaal. Over het algemeen is het bijgevolg zo dat het frame waaraan de respondenten werden blootgesteld een invloed heeft op hun opinie. Respondenten die blootgesteld werden aan een nieuwsbericht dat negatief geframed was, waren significant minder positief ten aanzien van Europese financiële integratie dan respondenten die blootgesteld waren aan een positief geframed nieuwsbericht. Respondenten die blootgesteld zijn aan het negatief geframed bericht staan ook significant minder positief ten aanzien van financiële Europese

integratie dan respondenten uit de neutrale conditie. Hiermee wordt hypothese 1 bevestigd.

Figuur 4: Gemiddelde opinies van de respondenten uit de verschillende condities. De punten representeren de gemiddelden, de verticale lijnen de standaardfout. De schaal gaat van helemaal oneens (1) tot helemaal eens (4).

4.5.2. Invloed politieke kennis op opinie t.a.v. financiële integratie EU

Allereerst wordt nagegaan of de twee variabelen samenhangen. Dit blijkt het geval te zijn ($r = .185$, $p < .01$). Wanneer naar de gemiddelden gekeken wordt, is te zien dat respondenten met een hoge politieke kennis positiever staan ten aanzien van Europese financiële integratie ($M = 3.050$, $SD = .639$) dan mensen met een lage politieke kennis ($M = 2.828$, $SD = .545$). Dit verschil is significant $T(272) = -3.102$, $p < .01$. Dit betekent dat respondenten met een hoge politieke kennis ongeacht de conditie waarin ze zich bevinden over het algemeen positiever staan

ten aanzien van Europese financiële integratie dan respondenten met een lage politieke kennis.

Op basis van de eerder genoemde two-way independent ANOVA wordt ook het effect van politieke kennis op de opinie van de respondenten nagegaan. Hier blijkt echter geen effect te zijn van politieke kennis op de opinie ten aanzien van financiële Europese integratie: $F(1, 225) = .682, p > .05$. Respondenten met een lage politieke kennis (zij die geen Europees parlementslid konden opnoemen) hebben een gemiddelde opiniëscore van 2.796 (SD = .057). Respondenten met een hoge politieke kennis hebben gemiddeld een iets hogere score (M = 2.829, SD = .078). Dit verschil is niet significant ($p > .05$). Respondenten met een hoge politieke kennis zijn dus over alle condities heen gemiddeld meer positief ten aanzien van financiële Europese integratie dan respondenten met een lagere politieke kennis, maar dit verschil is niet significant.

4.5.3. Invloed angst voor globalisering op opinie financiële integratie

Wanneer de samenhang tussen de angst voor globalisering van de respondenten en hun opinie ten aanzien van financiële Europese integratie wordt nagegaan, is een negatieve samenhang merkbaar: $r = -.264, p < .001$. Hoe hoger de angst voor globalisering, hoe lager de opinie van de respondenten ten aanzien van financiële Europese integratie.

Wanneer het hoofdeffect van angst voor globalisering op de opinies van de respondenten wordt onderzocht aan de hand van de two-way independent ANOVA, is er een invloed merkbaar: $F(1, 225) = 8.830, p < .01$. Respondenten met een lage angst voor globalisering scoren gemiddeld hoger op de opiniëmeting (M = 2.946, SD = .040) dan respondenten met een hoge angst voor globalisering (M = 2.672, SD = .093). Het verschil tussen de respondenten met een hoge angst voor globalisering en een lage angst voor globalisering is significant: $p < .01$.

Respondenten met een hoge angst voor globalisering hebben dus gemiddeld een minder positieve opinie ten aanzien van financiële Europese integratie dan respondenten met een lage angst voor globalisering.

4.5.4. Invloed politieke interesse op opinie Europese financiële integratie

Wanneer de samenhang tussen de politieke interesse van de respondenten en hun opinie ten aanzien van de Europese integratie wordt nagegaan, wordt er een positieve samenhang geconstateerd: $r=.232$, $p<.001$. Hoe hoger de politieke interesse van de respondenten, hoe positiever ze staan ten aanzien van financiële Europese integratie.

Wanneer er wordt gekeken naar het hoofdeffect van politieke interesse op de opinie ten aanzien van financiële Europese integratie, is er een significant effect merkbaar: $F(2, 225)=5.863$, $p<.01$. Respondenten met een lage politieke interesse scoorden het laagste op de opinievariabele met een gemiddelde score van 2.573 ($SD=.080$). Tussen de respondenten met een gemiddelde politieke interesse ($M=2.955$, $SD=.085$) en de respondenten met een hoge politieke interesse ($M=2.921$, $SD=.092$) lijkt er op het eerste zicht weinig verschil te zijn. Wanneer de verschillende condities met elkaar vergeleken worden, is een significant verschil merkbaar tussen respondenten die aangeven weinig interesse in politiek te hebben en respondenten met een gemiddelde politieke interesse ($p<.01$). Ook tussen respondenten met een lage en die met een hoge politieke interesse bestaat een significant verschil ($p<.01$). Respondenten met een gemiddelde en hoge politieke interesse verschillen niet significant van elkaar ($p>.05$) op basis van de opinie ten aanzien van de financiële Europese integratie die bij hen gemeten werd.

4.6. Interactie-effecten

Bij de two-way independent ANOVA wordt ook gecontroleerd voor mogelijke interacties tussen de verscheidene onafhankelijke variabelen. Er worden een aantal interessante effecten vastgesteld.

4.6.1. Interactie-effect politieke interesse & politieke kennis

Wanneer politieke kennis als enige variabele in het model wordt ingebracht, wordt een significant effect vastgesteld op de opinievariabele. Wanneer echter een aantal andere variabelen en covariaten in het model worden ingebracht, valt dit significant effect van politieke kennis weg. Er is echter wel een interactie-effect van politieke kennis op de opinievariabele vastgesteld, en dit met politieke interesse.

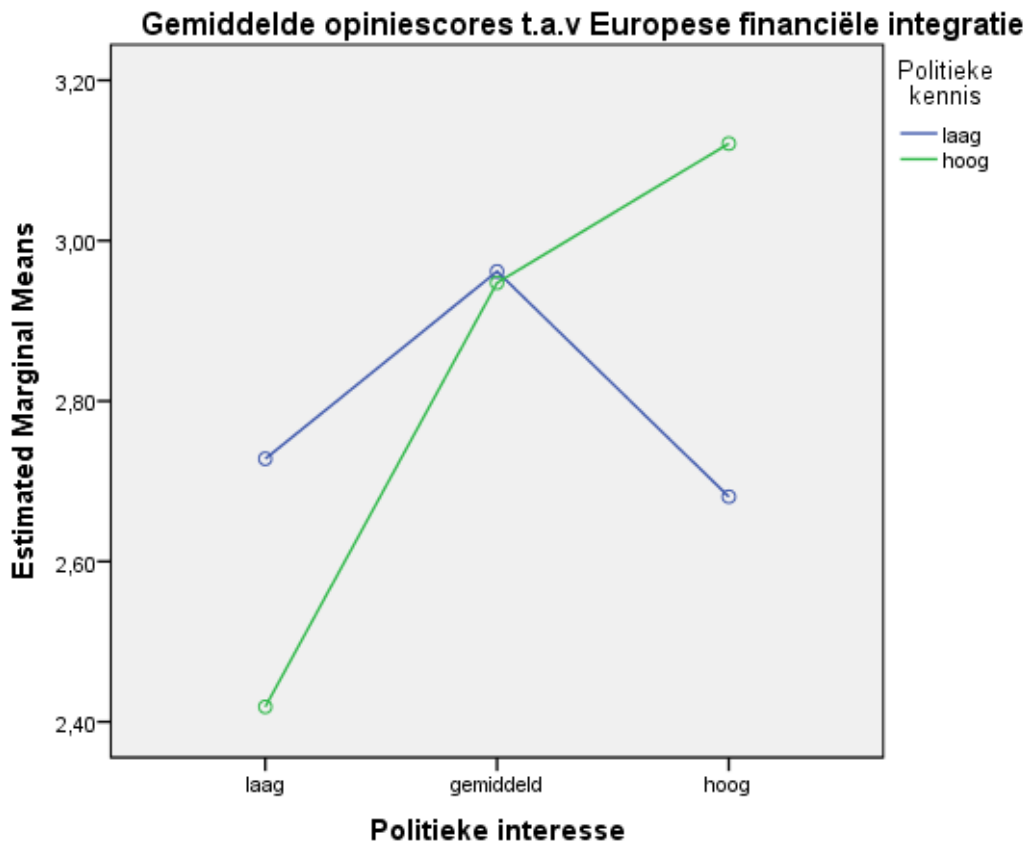
In tabel 3 zijn de gemiddelde opinescores van de respondenten met verschillende niveaus van politieke kennis en politieke interesse terug te vinden.

Tabel 3: gemiddelde opinies ten aanzien van Europese financiële integratie (1= helemaal oneens, 4= helemaal eens).

Politieke kennis	politieke interesse		
	Laag	Gemiddeld	hoog
Laag	2,728 (SD= ,068)	2,962 (SD= ,103)	2,681 (SD= ,149)
Hoog	2,419 (SD= ,146)	2,947 (SD= ,136)	3,121 (SD= ,116)

Op basis van de two-way independent ANOVA test, waarbij opinie ten aanzien van financiële Europese integratie als afhankelijke, en conditie, politieke kennis, politieke interesse en angst voor globalisering als onafhankelijke variabelen (met leeftijd, opleidingsniveau en geslacht als covariaten) wordt een interactie-effect vastgesteld van politieke interesse en politieke kennis op de opinies van de respondenten.

Figuur 5: interactie-effect politieke kennis en politieke interesse op de opinievariabele (X-as: politieke interesse, Y-as: politieke kennis)

Covariates appearing in the model are evaluated at the following values: Leeftijd = 21,6844, Geslacht = 1,6654, Opleidingsniveau = 5,1977

Bij een gemiddelde politieke interesse blijkt er weinig verschil waarneembaar tussen respondenten met een hoge of lage politieke kennis in de opinie, zoals ook te zien is in figuur 5, de punten op de opineschaal vallen bijna samen.

Wanneer echter gekeken wordt naar de respondenten met een lage dan wel hoge politieke interesse, zijn enkele opvallende verschillen zichtbaar. Zo scoren respondenten met een hoge politieke kennis en een lage politieke interesse (n=23) lager op de opineschaal dan respondenten met een lage politieke kennis en een lage politieke interesse (n=88). Wanneer gekeken wordt naar respondenten met een hoge politieke interesse, is een verschillende trend merkbaar bij respondenten met een hoge en een lage politieke kennis.

Respondenten met een lage politieke kennis scoren opmerkelijk minder hoog op de opinieschaal, terwijl er bij respondenten met een hoge politieke kennis een duidelijke stijging merkbaar is in de opinies ten aanzien van de Europese financiële integratie. Bij respondenten met een lage politieke kennis lijkt de groep met een gemiddelde politieke interesse de hoogste gemiddelde opiniescores te behalen, en dus het meest positief te zijn ten aanzien van Europese financiële integratie. Bij respondenten met een hoge politieke kennis stijgt de opinie ten aanzien van een gemeenschappelijk financieel beleid naarmate hun interesse in politiek stijgt.

Wanneer er dus een hoge interesse is in politiek, maar weinig kennis, zijn respondenten geneigd een minder positieve attitude te hebben ten aanzien van de Europese financiële integratie. Wanneer ze echter een hoge interesse hebben in politiek, en daarenboven veel kennis hebben van politiek, hebben ze een positievere attitude.

4.6.2. Interactie-effect conditie & politieke interesse

Een ander interactie-effect dat onderzocht wordt, was dat van politieke interesse en opinie ten aanzien van Europese financiële integratie. Wanneer naar de resultaten van de two-way independent ANOVA wordt gekeken, is te zien dat deze interactie net niet significant is: $F(4, 225) = 2.233$, $p = .066$. Wanneer wordt gekeken naar de gemiddelden, is te merken dat deze bij elk niveau van politieke interesse dezelfde richting uitgaan.

4.6.3. Interactie-effect conditie & politieke kennis

Een verwacht interactie-effect was dat van politieke kennis en de conditie waarin de respondenten zich bevinden. De algemene verwachting is dat respondenten met een hoge politieke kennis zich minder zullen laten beïnvloeden door de frames dan respondenten met een lage politieke kennis. Wanneer de resultaten van de two-way-independent ANOVA worden bestudeerd, is te zien dat dit interactie-

effect niet significant is: $F(2, 225) = .160, p > .05$. Het blijkt dus dat de respondenten beïnvloed worden door de frames, ongeacht de politieke kennis die ze hebben. Er is geen verschil in invloed van de frames tussen mensen met een lage en hoge politieke kennis. Hypothese 3 wordt bijgevolg ontkracht.

4.6.4. Interactie-effect conditie & angst voor globalisering

Op basis van de literatuur wordt verwacht dat individuen met een hoge angst voor globalisering die blootgesteld worden aan het risicoframe significant minder positieve opinies zouden hebben ten aanzien van financiële Europese integratie dan individuen met een lage angst voor globalisering. Wanneer naar de gemiddelde scores gekeken wordt, is te zien dat dit verschil in gemiddelden optreedt. Wanneer respondenten blootgesteld worden aan het risicoframe, hebben ze een positievere attitude ten aanzien van financiële Europese integratie wanneer ze een lage angst voor globalisering hebben ($M = 2.758, SD = .072$) dan wanneer ze een hoge angst voor globalisering hebben ($M = 2.428, SD = .143$). Als echter gekeken wordt naar het algemene effect van deze interactie in het model, blijkt dit interactie-effect net niet significant: $F(2, 225) = .160, p = .07$. Hypothese 4 wordt bijgevolg ontkracht.

5. *Discussie*

Het doel van dit onderzoek was inzicht krijgen in hoe de opinie van individuen met betrekking tot de Europese Unie gevormd wordt. Hierbij werd gefocust op de invloed van de framing van nieuwsberichten op de opinie ten aanzien van een specifiek EU-domein, hier Europese financiële integratie. Daarmee samenhangend werd de invloed van een aantal gerelateerde variabelen nagegaan, zoals politieke interesse, politieke kennis en angst voor globalisering.

De gebruikte data werden verzameld bij 292 respondenten aan de hand van een online-experiment. Vergelijkbare nieuwsberichten, waarvan de inhoud gelijk gehouden werd, behalve voor de toegepaste frames (positief, neutraal, negatief) werden gepresenteerd aan de participanten. De resultaten van dit onderzoek bevestigden sommige hypothesen die op basis van de literatuur werden opgesteld, andere hypothesen werden dan weer ontkracht. De resultaten toonden een opinieverschil aan bij de respondenten op basis van het frame waaraan ze eerder werden blootgesteld. Er waren eveneens een aantal interessante directe invloeden van de modererende variabelen (politieke interesse en angst voor globalisering) wanneer deze in het model werden ingebracht.

5.1. *Onderzoeksvragen en hypothesen*

Op basis van het doel van deze studie werd een algemene, brede onderzoeksvraag opgesteld:

OV: Hoe wordt de opinie van individuen met betrekking tot de Europese Unie gevormd?

Op basis van deze algemene onderzoeksvraag werden een aantal hypothesen en doelvragen opgesteld die gebruikt werden in het verdere onderzoek.

Hypothese 1 stelde dat respondenten een meer negatieve opinie ontwikkelen ten aanzien van Europese financiële integratie nadat ze blootgesteld worden aan een nieuwsbericht met een risicoframe dan na blootstelling aan een gelijkend nieuwsbericht met een kansen- of neutraal frame. Deze hypothese werd bevestigd. Respondenten die werden blootgesteld aan het nieuwsbericht met het risicoframe behaalden een significant lagere opiniescore dan respondenten in de neutrale of kansenconditie. Deze resultaten komen overeen met deze voortkomend uit eerder onderzoek (Lecheler en De Vreese, 2010; Vreese & Kandyla, 2009; Schuck & De Vreese, 2006). Er werd hierbij gecontroleerd voor een groot aantal persoonlijke en politieke variabelen. Er kan dus worden geconcludeerd dat het effect van de framing zelfs dan overeind blijft, en dit bij een populatie met een vrij hoge politieke interesse en kennis en een lage angst voor globalisering. Uit de laatste Eurobarometerdata bleek namelijk dat jonge, hoogopgeleide mensen een hogere kennis en interesse voor politiek hebben en bovendien een lagere gemiddelde angst voor globalisering dan de rest van de bevolking (Eurobarometer 77, 2012). In dit onderzoek werd geopteerd om gebruik te maken van waardenframes, namelijk 'kansen' en 'risico's', omwille van eerdere onderzoeken die vaststelden dat de politieke voorkeuren van mensen erg beïnvloedbaar zijn door deze frames (Tversky en Kahneman, 1981).

Opvallend bij deze resultaten was dat er geen verschil werd vastgesteld tussen de conditie met het kansen- of neutrale frame. Deze vaststelling is in overeenstemming met eerder gelijkaardig onderzoek (Lecheler en De Vreese, 2010; De Vreese en Kandyla, 2009; Schuck en De Vreese, 2006). Het lijkt dus dat het vooral het negatieve frame is dat een sterke invloed heeft op de opinie van individuen. Opmerkelijk is dat de politieke voorkeuren van individuen dus wel degelijk afhankelijk zijn van framing, zelf bij een groep waarbij geen sterke effecten worden verwacht.

Hypothese 2 stelde dat individuen met een hoge angst voor globalisering een negatievere opinie hebben na blootstelling aan een risicoframe dan individuen met een lage angst voor globalisering na blootstelling aan ditzelfde frame. Eerdere onderzoeken wezen uit dat persoonlijke kenmerken van individuen zoals 'angst voor globalisering' een modererende invloed hadden op de effecten van waardenframes in de richting van bovengenoemde hypothese. In het huidig onderzoek werd dit echter niet vastgesteld. Hypothese 2 werd bijgevolg ontkracht. De vastgestelde resultaten gingen in de richting gesteld door de hypothese, maar waren echter niet significant. Dit is mogelijk veroorzaakt door het feit dat er in de huidige steekproef erg weinig respondenten waren met een hoge (14.2%) tot zeer hoge (3.6%) angst voor globalisering. Wanneer men het huidige onderzoek zou herhalen met andere bevolkingsgroepen, bij wie in eerdere onderzoeken een hogere angst voor globalisering is vastgesteld, zouden de resultaten er mogelijk anders uitzien. Uit de meest recente Eurobarometer (Eurobarometer 77, 2012) bleek eveneens dat de angst voor globalisering hoger is bij oudere leeftijdsgroepen en naarmate het opleidingsniveau daalt. Bovendien is het zo dat deze voorgenoemde groepen over het algemeen minder positief staan ten aanzien van Europese integratie.

Er werd echter wel een directe invloed van angst voor globalisering vastgesteld: respondenten met een lage angst voor globalisering waren over alle condities heen meer positief ten aanzien van Europese financiële integratie dan respondenten met een hoge angst voor globalisering. Hieruit kan geconcludeerd worden dat bepaalde persoonlijke eigenschappen van individuen, hier 'angst voor globalisering', een invloed hebben op de opinie ten aanzien van een EU-beleid, ongeacht de eigenschappen van de berichtgeving.

Hypothese 3 stelde dat individuen met een lage politieke kennis meer vatbaar zijn voor de invloed van waardenframes dan individuen

met een hogere politieke kennis. Deze hypothese werd echter eveneens ontkracht. Het blijkt dat respondenten beïnvloed werden door de frames, ongeacht de politieke kennis die ze hebben. Dit resultaat is strijdig met eerdere gelijkaardige onderzoeken (Lecheler en De Vreese, 2010; Schuck en De Vreese, 2006; Kinder en Sanders, 1990) die wel een modererende invloed van politieke kennis vaststelden.

De bevinding dat een hoge politieke kennis geen bescherming vormt tegen de invloed van frames is interessant omdat ze de gangbare opvatting tegenspreekt dat politieke kennis een buffer vormt tegen de effecten van nieuwsframes.

Er bestaan echter onderzoeken die een verklaring bieden waarom individuen met een hogere politieke kennis meer beïnvloed worden door frames (Nelson, Oxley en Clawson, 1997). Deze onderzoekers argumenteerden dat mediaframes net een grotere invloed hebben op individuen met een hogere politieke kennis, omdat deze personen de stellingen uit het nieuwsbericht kunnen aftoetsen aan de kennis die ze reeds hebben. McGraw en Ling (2003) stelden eveneens vast dat politieke kennis de opname van nieuwe informatie faciliteert.

Een volgende modererende variabele waarvan de invloed in de huidige onderzoekspaper werd onderzocht is politieke interesse. Hierover bestaat echter geen eenduidigheid in de wetenschappelijke literatuur en bijgevolg werd gekozen om geen hypothese te formuleren, maar een *doelvraag*. Enerzijds was de vraag welk hoofdeffect politieke interesse heeft op de opinie van de individuen ten aanzien van de financiële integratie in de EU, anderzijds werd de vraag gesteld of er een interactie-effect optreedt van politieke interesse en conditie op de opiniemeting. Er werd een directe invloed van politieke interesse op de opinie ten aanzien van de Europese financiële integratie vastgesteld. Er bleek een significant verschil te zijn tussen respondenten met een lage en gemiddelde politieke interesse. Tussen individuen met enerzijds een hoge en anderzijds een lage politieke interesse was ook een significant

verschil merkbaar. Hoe hoger de politieke interesse van de respondenten, hoe positiever ze staan ten aanzien van Europese financiële integratie. Tussen de respondenten met een gemiddelde en hoge politieke interesse werd er geen verschil vastgesteld op de opinievariabele. Het zijn dus vooral de respondenten met een lage politieke interesse die opvallend negatiever staan ten aanzien van Europese financiële integratie.

Wanneer werd gekeken naar het interactie-effect van politieke interesse en de conditie (positief, neutraal of negatief frame) op de opinievariabele, werd vastgesteld dat dit niet significant was. Er was dus wel een hoofdeffect van conditie, alsook een hoofdeffect van politieke interesse, maar de twee variabelen interageerden niet met elkaar.

Er werd echter een ander interessant significant interactie-effect vastgesteld waarbij politieke interesse en kennis samen een effect hadden op de opinie ten aanzien van Europese financiële integratie. Wanneer de respondenten een gemiddelde politieke interesse hadden, bleek er weinig verschil te zijn tussen de opinies van de respondenten met een lage en hoge politieke kennis. Wanneer de politieke interesse van de respondenten laag was, was een verschil merkbaar tussen individuen met een lage en hoge politieke kennis. Respondenten met een hoge politieke kennis en weinig interesse in politiek (acht procent van de respondenten) staan gemiddeld minder positief ten aanzien van Europese financiële integratie dan respondenten met een lage politieke interesse en lage politieke kennis. Dit is mogelijk het geval omdat respondenten met een lage politieke kennis en een lage interesse minder bezig zijn met politiek en hierdoor een neutraler oordeel hebben. Respondenten met een hoge kennis en een lage interesse en een hoge politieke kennis zetten zich mogelijk af tegen politiek, wat de negatieve opinie zou verklaren.

Wanneer echter gekeken werd naar respondenten met een hoge politieke interesse, was een andere evolutie merkbaar. Respondenten die zowel een hoge politieke interesse als kennis hadden, stonden zichtbaar positiever ten aanzien van financiële Europese integratie dan respondenten met een hoge politieke interesse, maar weinig kennis van politiek. Wanneer individuen dus geïnteresseerd zijn in politiek, maar er weinig van weten, gaan ze negatiever staan ten aanzien van financiële Europese integratie. Bij respondenten met een hoge politieke kennis wordt hun opinie positiever naargelang ze aangeven een hogere interesse te hebben in politiek. Bij respondenten met een lage politieke kennis scoren respondenten met een gemiddelde politieke interesse het hoogst. Politieke kennis en interesse zijn dus twee variabelen die op een interessante manier met elkaar interageren en in toekomstig onderzoek dient er rekening gehouden te worden met deze interactie.

5.2. Beperkingen onderzoek

Een mogelijke beperking van dit onderzoek was dat gezien het tijdsbestek van het onderzoek, het niet mogelijk was om een groter deel van de populatie aan te spreken. De steekproef waarmee in dit onderzoek gewerkt werd is gemiddeld jonger, vrouwelijker en hoger opgeleid dan de doorsnee Vlaamse bevolking. Dit had natuurlijk een invloed op de resultaten van het huidige onderzoek, aangezien jongeren over het algemeen minder angst voor globalisering hebben, en positiever staan ten aanzien van Europese integratie (Eurobarometer 77, 2012). Er werd in dit onderzoek geopteerd om gebruik te maken van respondenten uit de populatie hogeschool- en universiteitsstudenten. Zij zijn hoger opgeleid en hebben mogelijk meer politieke kennis dan de rest van de bevolking. Het is echter wel zo dat het interessant was om na te gaan of de voorspelde effecten ook bij deze studentenpopulatie optraden aangezien de algemene verwachting is dat zij minder vatbaar zijn voor framing.

Een tweede beperking van het huidige onderzoek is dat er geen controle mogelijk was over de eerlijkheid waarmee de respondenten de kennisvragen invulden. Het was immers mogelijk om de antwoorden op het internet op te zoeken, ondanks het uitdrukkelijke verzoek dit niet te doen. Aangezien er echter bij een relatief klein aandeel van de groep (43.6 procent) een hoge politieke kennis werd geconstateerd, kan worden geconcludeerd dat deze vertekening beperkt was.

Een ander nadeel van een vragenlijst is het feit dat veel vragen gebruik maken van zelfrapportering. Mogelijk kunnen mensen niet goed inschatten hoe hoog hun politieke interesse of angst voor globalisering is en is er hier een lichte vertekening opgetreden.

Om respondentenmoeheid tegen te gaan, werd er gekozen om de vragenlijst kort te houden. Hierdoor werden sommige modererende variabelen slechts aan de hand van één of twee items gemeten, waardoor ze mogelijk iets minder betrouwbaar waren.

Een bijkomende vraag die gesteld kan worden is of de respons niet vertekend is door sociale wenselijkheid. Het kan namelijk zo zijn dat studenten zichzelf willen profileren als individuen met een hoge politieke interesse. Hierdoor kan het zijn dat ze vaker aangaven een hoge politieke interesse te hebben. Hiernaast was het niet mogelijk om te controleren voor omgevingsfactoren, dus kan hier niet gesproken worden van een zuiver experimenteel design. Het is eveneens mogelijk dat personen afgeleid werden, met andere dingen bezig waren of dat er andere personen aanwezig waren in de ruimte tijdens het invullen van de vragen.

5.3. Aanbevelingen voor de toekomst

Uit de huidige onderzoekspaper komen een aantal interessante aanbevelingen voor de toekomst naar voren. Zo zou het interessant zijn om gebruik te maken van een grotere steekproef, waarin meerdere delen van de bevolking vertegenwoordigd zijn. Er was in de huidige

steekproef sprake van een vrij hoge politieke kennis en een lage angst voor globalisering. Het zou dan ook interessant zijn om na te gaan of de huidige vastgestelde effecten overeind blijven of zelfs nog sterker zijn bij andere bevolkingsgroepen. Daarnaast zou er gebruik gemaakt kunnen worden van een offline onderzoek, of van een combinatie van een online en offline methodologie.

In toekomstig onderzoek kan het eveneens interessant zijn om gebruik te maken van andere vormen van EU-berichtgeving, zoals bijvoorbeeld officiële EU-berichten, om na te gaan of er een verschil is in de effecten van frames naargelang de bron. Verder is in het huidige onderzoek geopteerd om gebruik te maken van een specifiek domein, namelijk financiële Europese integratie. In verdere onderzoeken zou het interessant zijn om ook andere beleidsthema's te betrekken in het onderzoek.

Het huidige onderzoek werd uitgevoerd in Vlaanderen. De Belgische bevolking behoort echter tot de meest Eurofiele van Europa, wat de resultaten kan beïnvloeden. Het is voor toekomstig onderzoek dan interessant om verscheidene landen met elkaar te vergelijken, om te kijken of er een verschil is tussen Eurosceptische en Eurofiele landen.

Doordat de respons in het huidige onderzoek mogelijk is vertekend door sociale wenselijkheidsantwoorden, moet verder onderzoek rekening houden met de normatieve invloed van sociale groepen. Deze kunnen namelijk optreden als een moderator van de effecten van frames en andere variabelen op de opinie van respondenten.

In het huidige onderzoek werd de modererende variabele 'angst voor globalisering' slechts gemeten aan de hand van één item. Er werd echter wel vastgesteld dat er een invloed was van deze variabele op de opinie van de respondenten ten aanzien van financiële Europese integratie. In toekomstig onderzoek moet getracht worden een langere

schaal met meerdere items te gebruiken om angst voor globalisering te meten.

6. Conclusie

In deze masterproef werd getracht een inzicht te krijgen in hoe de opinie van individuen ten aanzien van de Europese Unie gevormd wordt. Hiervoor werd een online kwantitatief experiment uitgevoerd dat bestond uit drie condities. Het doel van dit onderzoek werd omgevormd tot een aantal onderzoeksvragen en hypothesen. Het is belangrijk om een inzicht te verkrijgen in hoe de publieke opinie met betrekking tot de Europese Unie gevormd en beïnvloed wordt, aangezien het draagvlak van de verdere Europese integratie mede afhangt van de steun van individuen.

De participanten werden blootgesteld aan één van de drie stimulusartikels, die elk op een andere manier geframed waren (positief, neutraal of negatief). Vervolgens werd hun opinie ten aanzien van Europese financiële integratie gemeten. Het bleek dat het gebruikte frame een invloed had op de later gemeten opinie ten aanzien van Europese financiële integratie: respondenten die werden blootgesteld aan het negatief geframed nieuwsbericht waren significant negatiever ten aanzien van financiële integratie dan respondenten die werden blootgesteld aan het positieve of neutrale frame. Dit effect bleef ook overeind wanneer gecontroleerd werd voor een aantal variabelen. De angst voor globalisering en politieke interesse hadden eveneens een invloed op de opinie van de respondenten. Respondenten met een hoge angst voor globalisering waren gemiddeld minder positief ten aanzien van Europese financiële integratie dan respondenten die positiever stonden ten opzichte van globalisering. Ook bij politieke interesse trad het verwachte effect op, respondenten met een hoge politieke interesse waren gemiddeld meer positief ten aanzien van

financiële integratie dan respondenten met een lagere politieke interesse. Politieke kennis had tegen de verwachtingen in geen rechtstreeks effect op de opinie van de respondenten, maar er werd wel een interactie-effect vastgesteld van politieke kennis en politieke interesse op de opinie van de participanten ten aanzien van financiële Europese integratie.

Belangrijk in dit onderzoek is dat er rekening werd gehouden met een groot aantal variabelen die in het model werden ingebracht. De invloed van zowel politieke, persoonlijke als socio-demografische variabelen werd onderzocht.

Dit onderzoek vormt met zijn beperkte strekking een bijdrage tot het bredere onderzoeksdomein dat betrekking heeft op de opinievorming van individuen met betrekking tot de Europese Unie en is een uitgangspunt voor toekomstig onderzoek. Algemeen kan gesteld worden dat Euroscepticisme of Eurofilie beïnvloed kunnen worden door bepaalde heuristische in berichtgeving, zelfs wanneer gecontroleerd wordt voor een groot aantal persoonlijke en politieke variabelen. Derhalve lijken opinies ten aanzien van Europese integratie nog niet echt gevormd te zijn in het hoofd van individuen, aangezien deze beïnvloedbaar zijn door eigenschappen van nieuwsberichten.

Verder toont dit onderzoek aan dat experimentele designs binnen de politieke wetenschappen wel degelijk een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het onderzoeksdomein en dat het nuttig kan zijn hier in de toekomst meer aandacht aan te besteden.

De resultaten van deze masterproef impliceren eveneens een aantal gevolgen voor de praktijk. Zo kan het voor journalisten belangrijk zijn om rekening te houden met de implicaties die hun berichtgeving heeft op het publiek. De manier waarop ze een bericht weergeven heeft namelijk een invloed op de opinie die individuen vormen met betrekking tot dat onderwerp. Voor politici en beleidsmakers is het evenzeer belangrijk om zich bewust te zijn van de

invloed die berichtgeving heeft op de opinie van individuen. De steun van de bevolking gaat wellicht een steeds grotere rol spelen bij het maken van beleidsbeslissingen op Europees niveau. Een mooi voorbeeld hiervan is het mislukken van het Europese referendum in 2005. Ook in hun campagnevoering kunnen politici inspelen op deze resultaten, zoals werd vastgesteld in het onderzoek van Maier, Adam & Maier (2012).

Het huidige onderzoek toont aan dat het belangrijk is rekening te houden met de toon en framing van berichtgeving, aangezien deze een niet onbelangrijke invloed kunnen hebben op de opinies van individuen ten aanzien van EU-beleidsbeslissingen.

7. Referentielijst

- Anderson, C., & Tverdova, Y. (2003). Corruption, political allegiances, and attitudes toward government in contemporary democracies. *American Journal of Political Science*, 47(1), pp. 91-109.
- Brewer, P. & Gross, K. (2010). . "Studying the Effects of Issue Framing on Public Opinion about Policy Issues: Does What We See Depend on How We Look?" in *Doing News Framing Analysis: Empirical and Theoretical Perspectives* (Paul D'Angelo and Jim A. Kuypers, editors). New York: Routledge.
- Cappella, J. N., & Jamieson, K. H. (1997). *Spiral of cynicism. The press and the public good*. New York: Oxford University Press.
- Dabrowski, M. (2010). The global financial crisis: Lessons for European integration. *Economic Systems*, 34(1), pp. 38–54.
- De Vreese, C. (2002). *Framing Europe: Television news and European integration*. Amsterdam: Aksant Academic Publishers.
- De Vreese, C. & Kandyla, A. (2009). News framing and public support for a common foreign and security policy. *Journal of common market studies*, 47(3), pp. 453-481.
- Druckmann, J.N. & Nelson, K.R. (2003). Framing and deliberation: How citizens' conversations limit elite influence. *American Journal of Political Science*, 47(4), pp. 728-744.
- Entman, R. M. (2004). *Projections of power: Framing news, public opinion, and U.S. foreign policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Europese Commissie. (2003). *Eurobarometer 59, spring 2003*. European opinion research group.
- Europese Commissie. (2005). *Eurobarometer 63, spring 2005*. TNS Opinion & Social.
- Europese Commissie. (2006). *Eurobarometer 66, autumn 2006*. TNS Opinion & Social.

- Europese Commissie. (2012). *Eurobarometer 77, spring 2012*. TNS Opinion & Social.
- Europese Centrale Bank (2012). Financial integration in Europe. (april 2012).
- Gabel, M. (1998). Public support for European integration: An empirical test of five theories. *Journal of Politics*, 60(2), pp. 333–354.
- Gabel, M., & Palmer, H. (1995). Understanding variation in public support for European integration. *European Journal of Political Research*, 27(1), pp. 3–19.
- Garland, R. (1991). The Mid-Point on a Rating Scale: Is it Desirable? *Marketing Bulletin*, 2(3), pp. 66-70.
- Goffman, E. (1974). *Frame Analysis*. New York: Free Press.
- Gunter, B. (1987). *Poor reception: Misunderstanding and forgetting broadcast news*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Guy, R. F., & Norvell, M. (1977). The neutral point on a Likert scale. *The Journal of Psychology*, 95(2), 199-204.
- Hallett, A. & Martinez O. J. (2012). Origins and evolution of the European financial crisis: Fear of integration? pp. 1-27.
- Hoskyns, C. & Newman, M. (2000). *Democratizing the European Union: Issues for the Twenty-First Century*. Manchester: University press.
- Inglehart, R., Rabier, J. & Reif, K. (1991). The Evolution of Public Attitudes towards European Integration 1970–86. pp. 111–31 in K. Reif and R. Inglehart (eds) *Eurobarometer: The Dynamics of European Public Opinion*. London: Macmillan.
- Iyengar, S. (1991) *Is Anyone Responsible? How Television Frames Political Issues*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Jackson, S. & Dutton J. (1988). Discerning Threats and Opportunities. *Administrative Science Quarterly*, 33(3), pp. 370–387.

- Karp, J.A., Banducci, S.A. & Bowler, S. (2003) To know is to love it? Satisfaction with democracy in the European Union. *Comparative Political Studies*, 36(3), pp. 271-292.
- Kazee, T. (1981). Television exposure and attitude change: The impact of political interest. *Public Opinion Quarterly*, 45(4), pp. 507-518.
- Key, V. (1961). *Public Opinion and American Democracy*. New York: Knopf.
- Kinder, D.R. and L.M. Sanders (1990). Mimicking Political Debate with Survey Questions: The Case of White Opinion on Affirmative Action for Blacks. *Social Cognition*, 8(1), pp. 73-103.
- Kohut (2012). European Unity on the Rocks: Greeks and Germans at Polar Opposites. *Pew research Center*, pp. 1-84.
- Kuvaas, B. & Selart, M. (2004). Effects of attribute framing on cognitive processing and evaluation. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 95, pp. 198-207.
- Lecheler, S. & De Vreese, C. (2010). Framing Serbia: the effects of news framing on public support for EU enlargement. *European Political Science Review*, 2(1), pp. 73-93.
- Lippmann, W. (1997). *Public opinion*. New Jersey: Transaction publishers.
- Maier, M., Adam, S. & Maier, J. (2012). The impact of identity and economic cues on citizens' EU support: An experimental study on the effects of party communication in the run-up to the 2009 European Parliament elections. *European Union Politics*, 13(4), pp. 580-603.
- McGraw, K.M. & Ling, C. (2003). Media Priming of Presidential and Group Evaluations. *Political Communication*, 20(1), pp. 23-40.
- McLaren, L. (2002). Public Support for the European Union: Cost/Benefit Analysis or Perceived Cultural Threat?. *Journal of Politics*, 64(2), pp. 551-66.

- Meyers-Levy, J. & Maheswaran, D. (2004). Exploring Message Framing Outcomes When Systematic, Heuristic, or Both Types of Processing Occur. *Journal of consumer psychology*, 14(1&2), pp. 159–167.
- Nelson, T. and D. Kinder (1996) 'Issue Frames and Group-Centrism in American Public Opinion', *Journal of Politics* 58(4), pp. 1055–1078.
- Nelson, T.E., Oxley, Z.M. & Clawson, R. (1997). Toward A Psychology of Framing Effects. *Political Behavior* 19(3), pp. 221-46.
- Niedermayer, O. & Sinnott, R. (1995). *Democratic legitimacy and the European Parliament*. In Niedermayer & Sinnott (Eds.), *Public opinion and internationalized governance*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- O'Toole, T., Marsch, D. & Jones, S. (2003). Political Literacy Cuts Both Ways: The Politics of Non-participation among Young People. *The Political Quarterly*, 74(3), pp. 349-360.
- Page, B., & Shapiro, R. (1992). *The rational public: Fifty years of trends in Americans' policy preferences*. Chicago: Chicago University Press.
- Price, V., D. Tewksbury and E. Powers (1997) 'Switching Trains of Thoughts: The Impact of News Frames on Readers' Cognitive Responses', *Communication Research* 24(5), pp. 481–506.
- Reese, S. (2001). *Framing public life: A bridging model for media research*. In S. Reese, O. Gandy, & A. Grant (Eds.), *Framing public life* (pp. 7–31). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Valkenburg, P., Semetko, H. & De Vreese, C. (1999). The effects of news frames on readers' thoughts and recall. *Communication Research*, 26(5), p. 550.
- Scheufele, D.A. (2000). Agenda-setting, priming, and framing revisited: another look at cognitive effects of political communication'. *Mass Communication and Society*, 3(2), pp. 297–316.

- Schuck, A., & De Vreese, C. (2006). Between risk and opportunity: News framing and its effects on public support for EU enlargement. *European Journal of Communication*, 21(1), pp. 5–32.
- Tversky, A. & Kahneman, D. (1981). The Framing of Decisions and the Psychology of Choice. *Science*, 211(4481), pp. 453–458.
- Van Gorp, B. & van der Goot, M. (2009). Van Frankenstein tot de goede moeder: De inzet van frames in de strategische communicatie over duurzaamheid. *Tijdschrift voor communicatiewetenschap*, 37(4), pp. 303-316
- Vliegenthart, R., Schuck, A., Boomgaarden, H. & De Vreese, C. (2008). News coverage and support for European integration, 1990-2006. *International Journal of Public Opinion Research*, 20(4), pp. 415-439.
- Zaller, E. & Feldman, S. (1992). Answering questions versus revealing preferences: A simple model of the survey response. *American Journal of Political Science*, 36(3), pp. 579-616.

Referentielijst afbeeldingen

- AP. (2011). *'We are hungry', reads the handwritten sign of this homeless man and his dog this week in Italy, which may be facing a debt crisis similar to that of Greece.* [online afbeelding]. Gedownload op 21 februari 2013, van <http://resources2.news.com.au/images/2011/07/15/1226095/391810-italy-europe-financial-crisis.jpg>
- CMO (2010). *De Europese vlag.* [online afbeelding]. Gedownload op 21 februari 2013, van <http://www.cmo.nl/euforum/images/stories/ko/brussel.jpg>

She (21 september 2010). *Brusselse Nieuwstraat 29ste duurste winkelstraat ter wereld*. [online afbeelding]. Gedownload op 21 februari 2013, van <http://www.she.be/nl/mode-en-beauty/aid974534/brusselse-nieuwstraat-29steduurstewinkelstraat-ter-wereld.aspx>

8. Bijlagen

8.1. Nieuwsberichten

8.1.1. Negatief frame

Financiële integratie Europa gevaar voor ons land

Uit een onderzoek van de Europese Centrale Bank (ECB) blijkt dat er steeds meer sprake is van een Europese eenmaking op financieel vlak. Deze verregaande integratie brengt een aantal grote gevaren met zich mee voor onze economie.

In het wetenschappelijk onderzoek is er onder meer sprake over Europese obligaties en het overdragen van soevereiniteit naar het Europese niveau waarmee de gemeenschappelijke uitgifte van overheids-schuld gepaard moet gaan. Ook een Europese minister van Financiën klinkt niet langer als toekomstmuziek.

Deze veranderingen houden risico's in voor de nationale economie omdat het ons land dieper doet wegzakken in de financiële crisis. Er zal ook nog veel bespaard moeten worden waardoor het nog een hele tijd zal duren vooraleer de economische groei

© Sabine Joosten

terug kan aantrekken. Zo staat de binnenlandse werkgelegenheid sterk onder druk. Onze belangen worden dus niet gediend bij het overdragen van nog meer bevoegdheden. Het gevaar van verlies van soevereiniteit is te groot. (ep)

8.1.2. Neutraal frame

Financiële integratie in Europa neemt toe

Uit een onderzoek van de Europese Centrale Bank (ECB) blijkt dat er steeds meer sprake is van een Europese eenmaking op financieel vlak. Deze verdere integratie brengt een aantal gevolgen met zich mee voor de economie.

In het wetenschappelijk onderzoek is er onder meer sprake over Europese obligaties en het overdragen van soevereiniteit naar het Europese niveau waarmee de gemeenschappelijke uitgifte van overheids-schuld gepaard moet gaan. Ook een Europese minister van Financiën klinkt niet langer als toekomst-muziek.

De financiële Europese integratie is een verdere voortzetting van Europese integratie. De Europese Centrale Bank zal hierbij een belangrijke rol kunnen spelen. De

© Sabine Joosten

De bank speelde eerder al een belangrijke rol bij de introductie van de euro. Hoe een en ander zal uitpakken voor onze economie valt moeilijk te zeggen. (ep)

8.1.3. Positief frame

Financiële integratie Europa kans voor ons land

Uit een onderzoek van de Europese Centrale Bank (ECB) blijkt dat er steeds meer sprake is van een Europese eenmaking op financieel vlak. Deze verregaande integratie brengt een aantal grote kansen met zich mee voor onze economie.

In het wetenschappelijk onderzoek is er onder meer sprake over Europese obligaties en het overdragen van soevereiniteit naar het Europese niveau waarmee de gemeenschappelijke uitgifte van overheidsschuld gepaard moet gaan. Ook een Europese minister van Financiën klinkt niet langer als toekomstmuziek.

Volgens het rapport van de ECB betekenen deze veranderingen een kans voor de nationale economie. Ze zouden ons land uit de financiële crisis kunnen halen. Particulieren en ondernemingen zullen dan op Europees niveau opereren, waardoor

© Sabine Joosten

economische groei zal aantrekken. Verder zullen er positieve gevolgen zijn voor de werkgelegenheid wanneer deze veranderingen worden doorgevoerd. De Belgische economie en onze welvaart zullen er wel bij varen. (ep)

8.2. Vragenlijst

Pagina: 1

Beste student,

Met de enquête hieronder willen we te weten komen hoe u denkt over het nieuws inzake de Europese Unie en haar aanpak van de financiële crisis.

Het invullen van deze enquête neemt slechts 2 minuten in beslag en je doet mij hier enorm veel plezier mee! Bovendien wordt er een fnac-bon van €10 verloot onder de deelnemers!

Alvast heel erg bedankt!

Kathleen Beckers

Pagina: 2

Gelieve onderstaand krantenartikel aandachtig te lezen.

Financiële integratie Europa gevaar voor ons land

Uit een onderzoek van de Europese Centrale Bank (ECB) blijkt dat er steeds meer sprake is van een Europese eenmaking op financieel vlak. Deze verregaande integratie brengt een aantal grote gevaren met zich mee voor onze economie.

In het wetenschappelijk onderzoek is er onder meer sprake over Europese obligaties en het overdragen van soevereiniteit naar het Europese niveau waarmee de gemeenschappelijke uitgifte van overheidsschuld gepaard moet gaan. Ook een Europese minister van Financiën klinkt niet langer als toekomstmuziek.

Deze veranderingen houden risico's in voor de nationale economie omdat het ons land dieper doet wegzakken in de financiële crisis. Er zal ook nog veel bespaard moeten worden waardoor het nog een hele tijd zal duren vooraleer de economische groei

© Sabine Joosten

terug kan aantrekken. Zo staat de binnenlandse werkgelegenheid sterk onder druk. Onze belangen worden dus niet gediend bij het overdragen van nog meer bevoegdheden. Het gevaar van verlies van soevereiniteit is te groot. (cp)

Pagina: 3

1.

Geef aan in welke mate je het eens bent met volgende uitspraken:

	helemaal oneens		helemaal eens	
Er zullen veel jobs verloren gaan door een Europees geïntegreerd financieel beleid	☐	☐	☐	☐
Er moet meer financiële integratie zijn in de Europese Unie	☐	☐	☐	☐
De financiële Europese integratie zal mij persoonlijk schaden	☐	☐	☐	☐
Ik maak me zorgen om de toekomst van Europa met betrekking tot economie	☐	☐	☐	☐
De financiële Europese integratie is een goed iets	☐	☐	☐	☐

Pagina: 4

Hieronder kun je een aantal vragen met betrekking tot Europa terugvinden. Deze vragen staan niet op punten, dus gelieve deze zo eerlijk mogelijk in te vullen, ZONDER bijkomend opzoekwerk.

2.

Welk land is geen lid van de Europese Unie? *

- Griekenland
- Finland
- Zwitserland
- Portugal

3.

Wie is de voorzitter van de Europese Raad? *

- Louis Michel
- Guy Verhofstadt
- Herman Van Rompuy
- Jean-Luc Dehaene

4.

Hoeveel lidstaten zijn er momenteel in de Europese Unie? *

- 25
- 26
- 27
- 28

5.

Wat is de functie van Karel De Gucht? *

- Europees parlements lid
- Belgisch volksvertegenwoordiger
- Belgisch federaal minister
- Europees Commissaris

6.

Kun je een Europees parlements lid opnoemen? (Indien niet mag je dit veld leeg laten)

Pagina: 5

7.

	geen	weinig	gemiddeld	veel	heel veel
Hoeveel interesse heb je in politiek?	☐	☐	☐	☐	☐

8.

	geen	weinig	gemiddeld	veel	heel veel
Hoeveel interesse heb je in Europese politiek (dit wil zeggen kwesties die betrekking hebben op de Europese Unie?)	☐	☐	☐	☐	☐

Pagina: 6

9.

In welke mate ben je het eens met deze stelling:

	helemaal oneens	helemaal eens
'De toenemende globalisering zal voor mij persoonlijk schadelijke gevolgen hebben.'	☐	☐

Pagina: 7

10.

Wat is jouw leeftijd?

11.

Wat is jouw geslacht?

- Mannelijk
- Vrouwelijk

12.

Wat is jouw (huidige) opleidingsniveau?

- Lager onderwijs
- Lager secundair onderwijs
- Hoger secundair onderwijs
- Professionele bachelor
- Academische bachelor
- Master
- Anders:

13.

Wat is het opleidingsdomein waarin je studeert?

- Sociale wetenschappen
- Theologie en Religiewetenschappen
- Wijsbegeerte
- Rechtsgeleerdheid
- Economie en Bedrijfswetenschappen
- Letteren

- Psychologie en pedagogische wetenschappen
- Wetenschappen
- Ingenieurswetenschappen
- Bio-ingenieurswetenschappen
- Geneeskunde
- Farmaceutische wetenschappen
- Bewegings- en revalidatiewetenschappen
- Anders:

14.

Indien je kans wilt maken op een Fnac-bon van €10, kan je hier je e-mailadres achterlaten:

15.

Indien je vragen of opmerkingen hebt, kun je ze hier achterlaten:

